

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องปัญหาการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา
ชั้นพื้นฐานที่เปิดทำการสอนช่วงชั้นที่ 1-2 ครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิด ทฤษฎี และศึกษา
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม
2. หลักสูตรการศึกษาชั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ว่าด้วยกิจกรรมการพัฒนาและ
สร้างนิสัยในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และเจตคติ
3. การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา
  - 3.1 การจัดการเรียนการสอน
  - 3.2 การจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยตรง
  - 3.3 การบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

คำว่า คุณธรรมและจริยธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันดังนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538 : 2) ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คือ สิ่งที่
คนส่วนใหญ่ในสังคมเห็นว่าดี เช่น ความซื่อสัตย์ วินัย ประหยัด ฯลฯ ฉะนั้น ลักษณะบางอย่าง
จึงอาจเป็นได้ทั้งคุณธรรม และค่านิยมไปพร้อม ๆ กัน เช่น ความกตัญญูในสังคมไทยส่วนใหญ่
เห็นว่าสำคัญ และดีงาม

ราชบัณฑิตยสถาน (2538 : 189) สรุปความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดี

พระธรรมปิฎก (2538 : 24) ได้ให้ความหมายคุณธรรม หมายถึง เป็นสิ่งดีงามของจิตใจ เป็นสิ่งลึกซึ้ง เป็นสุขที่แท้จริง เห็นคุณค่าของชีวิตในการบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ และรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง

ราชบัณฑิตยสถาน (2538 : 216) สรุปความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง “ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กวีศีลธรรม”

บุญมี แทนแก้ว (2539 : 169) ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมไว้ 2 ลักษณะ คือ จริยธรรมในความหมายกว้างๆ อาจจะไปถึงค่านิยม (Value) คือสภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อถ้อยค้ำมั่นถ้อยมั่น เพื่อจะได้บรรลุวัตถุประสงค์ของสังคม หรือตัวเราเองในฝ่ายดี เช่น ความซื่อสัตย์และอื่นๆ จริยธรรมในความหมายอย่างแคบ หมายถึง “ศีลธรรม คุณธรรม” อันเป็นธรรมที่ควรประพฤติ (Positive side) เช่น เบญจศีล เบญจธรรม หิริโอตตปละ อธิธัมม 4 กุศลกรรมบถ 10 และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น

ทิตนา แจมมณี (2542 : 1-33) ได้ให้ความหมายโดยนัยของคุณธรรม ในความหมายของคุณลักษณะหรือสภาวะของมนุษย์ที่เป็นไปในทางถูกต้อง ดีงาม ซึ่งเป็นภาวธรรมอยู่ในจิตใจ ส่วนจริยธรรมเป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม สำหรับค่านิยมนั้นเป็นหลักการ แนวคิดหรือความเชื่อที่บุคคลยึดถือเป็นคุณค่าหรือแนวทางในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต หากค่านิยมที่แต่ละบุคคลยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตรงกันเป็นจำนวนมาก สิ่งก็กลายเป็นค่านิยมของสังคมไป

ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม สำนักงาน กพ. (2542 : 1) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คือ สภาพคุณงามความดี ดังนั้นมาตรฐานทางคุณธรรมจึงแปลว่า สิ่งที่ดีเอาเป็นหลักสำหรับเทียบทางสภาพคุณงามความดี โดยทั่วไปมักใช้ในลักษณะนามธรรมหรือสิ่งที่แสดงถึงคุณงามความดีทางจิตใจ

ดวงเดือน พันธุมาวิน (2543 : 113-115) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่บุคคลยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม มีประโยชน์และมีโทษน้อย และได้

ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรมหมายถึง ระบบการทำความคิด ละเว้นความชั่ว ซึ่งคำว่า ระบบนี้ หมายถึงทั้งสาเหตุที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำและผลของการกระทำหรือไม่กระทำนั้น ตลอดจนกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านี้ด้วย

พล แสงสว่าง (2545 : 34) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า “จริยธรรม” “จริย” รากศัพท์เดิมมาจาก “จร” แปลว่า เดิน หมายถึง “ทางเดิน” เมื่อใช้กับคนคือ “ทางเดินของชีวิต” หรือ “แนวทางดำเนินชีวิต” เมื่อรวมกับคำว่า “ธรรม” ก็หมายถึง “แนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง”

เพียเจท์ (Piaget. อ้างอิงมาจาก ชูศรี ศิริโรจน์สถิต. 2534 : 6) ให้ความเห็นเกี่ยวกับจริยธรรมว่า เป็นลักษณะประสบการณ์ของมนุษย์ และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือ การจัดเตรียมทางสังคม ในเรื่องความสนใจ และอนามัยของบุคคล และความสัมพันธ์ร่วมกันในรูปของการกระทำและสมาธิ

โคลเบอร์ก (Kolhberg. อ้างอิงมาจาก เปรมจิต ชมชื่น. 2535 : 9) ได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมหมายถึง ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์ และมาตรฐานของความประพฤติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนมีพฤติกรรมในสังคมและตนเอง สังคมจะเป็นตัวตัดสินว่า การกระทำนั้นถูกหรือผิด โดยในแต่ละสังคมจะมีกฎเกณฑ์ในการตัดสินในสังคมนั้น

บาร์ฮาร์ท (Barhart. 1967 : 2337) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่าระบบของแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติที่ดี

โฮแกน (Hogan. 1973 : 217) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า เป็นระบบของกฎเกณฑ์สร้างขึ้นเพื่อชี้แนะพฤติกรรมสังคม หรือ พฤติกรรมระหว่างบุคคล

กูด (Good. 1974 : 314) อธิบายความหมายของจริยธรรมว่า การปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานของความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม

โลว์ (Lowe. 1976 : 17) ให้ทรรศนะว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่สังคมยึดถือเป็นข้ออ้างอิง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าดีงามถูกต้อง มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ที่เกิดจากจิตใจของทุกๆ คน ที่ถือให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ส่วนจริยธรรม หมายถึง แนวทางหรือ หลักการที่นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้ตนเองและสังคม มีความเจริญงอกงาม

ประเภทของคุณธรรมและจริยธรรม

นักการศึกษาหลายท่าน ได้จัดประเภทของคุณธรรมจริยธรรมไว้ดังนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2543 : 2) ได้แบ่งลักษณะต่างๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมไว้เป็น 4 ประเภท คือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมนั้นเกี่ยวกับการกระทำชนิดใดคือควรกระทำ ชนิดใดเลวควรงดเว้น ลักษณะและพฤติกรรมใดเหมาะสม ความรู้เชิงจริยธรรมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญา ความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคมและศาสนาส่วนใหญ่เด็กจะเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เกิด และโดยเฉพาะในช่วงอายุ 2-10 ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมนี้เป็นพิเศษ

2. ทักษะเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกชอบไม่ชอบเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมต่างๆ มากน้อยเพียงใด ทักษะคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องค่านิยม ในสิ่งนั้น แต่บุคคลบางคนในสถานการณ์ปกติอาจมีทัศนคติแตกต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้ ทักษะคติเชิงจริยธรรมมีความหมายกว้างกว่าความรู้เชิงจริยธรรม เพราะรวมเอาความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้นๆ เข้าด้วยกัน ทักษะคติเชิงจริยธรรมจึงมีคุณธรรมสมบัติที่จะให้ท่านายได้แม่นยำกว่าความรู้สึกเชิงจริยธรรม

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลให้เหตุผลในการตัดสินใจเลือกที่กระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลดังกล่าวโดยให้ทราบเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคล ซึ่งกระทำบางอย่างอาจขัดกับความรู้สึกของบุคคลส่วนใหญ่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลและสถานการณ์เป็นสำคัญ

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎหมายหรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมที่สังคมยอมรับ เช่น การให้ทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม และช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก พฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ เช่น การโกงสิ่งของเงินทอง หรือคะแนน การขโมยและการกล่าวเท็จ

พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้ เพราะการกระทำในทางดีและทางเลวของบุคคลจะส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม

ความสำคัญของการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของประชาชน เพื่อประเทศชาติจะได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว การปลูกฝังและการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม จึงมีความสำคัญต่อประชาชนและประเทศมาก เห็นได้จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงต้องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เป็นสมบัติของคนไทยทั้งประเทศ มีพระราชดำรัสในพิธีบวงสรวง สมเด็จพระบรมมหาราชวัชรราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2525 สรุปความว่า คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษา และน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่ 4 ประการ คือ

1. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจ ต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม
2. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจ ความดีนั้น
3. การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลประการใด
4. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรมทั้ง 4 ประการนี้ หากแต่ละคนพยายามนำมาประพฤติปฏิบัติ และเผยแพร่โดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุจริต และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

การแก้ปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนพลเมือง ให้เอื้อต่อการพัฒนาประเทศนั้น จะต้องให้การศึกษาแก่ประชาชนพลเมืองนั่นเอง เพราะการให้การศึกษา นอกจากจะฝึกทักษะแล้วยังเป็นการสอนจริยธรรมด้วย กล่าวคือกระบวนการของการศึกษา ครอบคลุมถึงการเลือกค่านิยม และการปลูกฝังค่านิยมที่ต้องการในสังคมด้วย นอกจากนี้เป้าหมายของการจัดการศึกษามุ่งให้คนมีทั้งความรู้และความดี เป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

รัฐบาลเห็นความสำคัญ ในเรื่องการปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม จึงได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษา ด้านคุณธรรมและจริยธรรมในแผนการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรการศึกษาในทุกระดับ ดังเช่น สำนักงานพัฒนาคุณธรรม กระทรวงศึกษาธิการ (จิตรประสงค์ ชาวเจริญ. 2540 : 13) ได้จัดตั้งสำนักงานพัฒนาคุณธรรมขึ้นเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2530 โดยมีนโยบายที่จะพัฒนาคุณธรรม เร่งพัฒนาคุณธรรมการศึกษา พัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพื่อมุ่งพัฒนาจิตใจของเยาวชนให้มีคุณธรรม โดยเฉพาะในการเรื่องความกตัญญู ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความสะอาด ความซื่อสัตย์ การประหยัด รวมทั้งการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์ ความรู้ ความเข้าใจและการกำหนดแนวทางของการปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่ผลต่อการพัฒนาชีวิตและสังคม และส่งเสริมให้สถานศึกษาอบรม โดยสอดแทรกคุณธรรมในกิจกรรมการเรียนการสอน อยู่เสมอ และดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้นักเรียน นักศึกษาได้ประพฤติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา ปลูกฝังพัฒนาคุณธรรมค่านิยมที่พึงประสงค์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การปลูกฝังและการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพัฒนาประเทศจะสำเร็จไปได้ต้องมีการพัฒนาเยาวชนประเทศให้มีการศึกษา และมุ่งพัฒนาให้เยาวชนของชาติมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเยาวชนในวันนี้จะเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า ดังนั้น ผู้มีส่วนรับผิดชอบ จึงควรตระหนักในการปลูกฝังและส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชน เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมจะได้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

ในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่ผ่านมา ได้มุ่งเน้นพื้นฐานการสร้างทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นด้วยเหตุผล เพื่อเสริมสร้างให้เกิดคุณลักษณะทางจิตใจ แล้วนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทางพฤติกรรมเป็นหลักสอดคล้องกับทฤษฎีและแนวคิดที่สำคัญๆ แบ่งได้เป็น 3 แนวทางใหญ่ๆ (ประภาศรี สีหอำไพ. 2540 : 29 - 30) คือ

1. **ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของบุคคล (Psychoanalytic Theory)** กล่าวถึงจริยธรรมกับมโนธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์อยู่ในสังคมกลุ่มใดก็จะเรียนรู้ผิดชอบชั่วดีจากสิ่งแวดล้อมนั้น จะมีลักษณะที่พิเศษของแต่ละสังคมที่เรียกว่าเอกลักษณ์เป็นกฎเกณฑ์ให้ประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดโดยอัตโนมัติ คนที่ทำชั่วแล้วรู้สำนึกเกิด หิริ โอตตัปปะ ละอายใจตนเอง

หรือกลัวต่อการได้รับโทษด้วยตนเอง เมื่อสำนึกแล้วพึงละเว้นไม่ปฏิบัติอีกโดยไม่ต้องมีสิ่งควบคุมจากภายนอกเป็นการสร้างมโนธรรมขึ้นมาโดยไม่จำเป็นต้องสนใจ องค์ประกอบของลำดับขั้นพัฒนาทางจริยธรรม

2. ทฤษฎีเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) อธิบายการเกิดของจริยธรรมว่าเป็นกระบวนการทางสังคมประภคิต (Socialization) โดยการซึมซาบกฎเกณฑ์ต่างๆ จากสังคมที่เติบโตมารับเอาหลักการเรียนเชื่อมโยงกัน หลักการเสริมแรงและการทดแทนสิ่งเร้า (Stimulus Substitution) รับแนวคิดของทฤษฎีจิตวิเคราะห์เป็นรูปแบบโดยยึดถือว่าการเรียนรู้คือการสังเกตเลียนแบบจากผู้ใกล้ชิดเพื่อแรงจูงใจ คือเป็นที่รักที่ยอมรับในกลุ่มพวกเดียวกับกลุ่มต้นแบบเพื่อเป็นพวกเดียวกัน แบนดูรา (Bandura. 1977 : 16) ได้อธิบายทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมว่าพฤติกรรมทุกอย่างนอกเหนือจากกิริยาสะท้อนเบื้องต้นเป็นผลมาจากการเรียนรู้ทั้งสิ้น โดยการที่มนุษย์เรียนรู้ผลที่เกิดตามมา (response Consequence) เป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ คือเรียนรู้ว่าเมื่อมีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นเหตุการณ์ใดจะเกิดตามมา หรือเมื่อกระทำพฤติกรรมใดแล้วผลกรรมนี้จะเกิดตามมาเป็นผลเช่นไร การที่จะเรียนความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ก็โดยประสบการณ์ตรง (direct experience) และเรียนรู้จากการสังเกต (Observation Learning) การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เช่น การประสบเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง การได้รับผลที่เกิดจากการกระทำต่างๆ ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากสังคม ที่แบนดูราเน้นคือ การเรียนรู้จากแบบอย่าง (Learning Through Modeling) โดยกระบวนการสังเกตพฤติกรรมและผลกรรมที่ตามมาจากการกระทำของผู้อื่น การได้ยินได้ฟังคำบอกเล่า การได้อ่านข่าวสารบันเทิงของผู้อื่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางอ้อม และจะเป็นข้อมูลที่บุคคลนำมาพิจารณาสำหรับการกระทำพฤติกรรมใหม่มีโอกาสต่อไป การเรียนรู้จากการสังเกตแบบอย่างมีกระบวนการที่เกี่ยวข้อง 4 กระบวนการ คือ

2.1 กระบวนการใส่ใจใจ (Attention process) การเรียนรู้จากตัวอย่างอาจจะไม่เกิดขึ้น ถ้าผู้สังเกตไม่ใส่ใจรับรู้พฤติกรรมที่ตัวแบบแสดง การเรียนรู้เกิดขึ้นมาเพียงใด ยังขึ้นอยู่กับความยากง่ายของพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงและความสามารถเรียนรู้ของผู้สังเกตด้วย

2.2 กระบวนการจดจำ (Retention process) การจดจำเป็นกระบวนการสำคัญที่มนุษย์จะสามารถเก็บสะสมประสบการณ์ต่างๆ ไว้ใช้การจดจำนี้อาจทำในรูปมโนภาพ (Imagine) หรือ ภาษา (Verbal)

2.3 กระบวนการกระทำทางกาย (Motor reproduction process) เมื่อมนุษย์มีข้อมูลที่เป็นสัญลักษณ์อยู่ในความจำแล้ว มนุษย์จะแปลสัญลักษณ์ให้เป็นพฤติกรรมที่เหมาะสม

2.4 กระบวนการจูงใจ (Motivation process) มนุษย์จะไม่แสดงพฤติกรรม การเลียนแบบไปทุกอย่าง แม้ว่าเขาจะได้เรียนรู้แล้วก็ตามมนุษย์จะเลียนแบบเฉพาะพฤติกรรมที่เขา สนใจหรือเห็นคุณค่ามากกว่า พฤติกรรมของตัวแบบที่ไม่ได้รับผลบวกหรือถูกลงโทษ ดังนั้นการ ให้รางวัลหรือเสริมแรงทางบวก เพื่อจะกระตุ้นให้ผู้สังเกตแสดงพฤติกรรมแบบเลียนแบบ

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ที่ได้กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า นักทฤษฎีส่วนมาก จะยอมรับว่าจริยธรรมจะถูกปลูกฝังตั้งแต่บุคคลยังเป็นเด็ก เสียส่วนมาก แม้ว่าทุกคนจะประสบกับเหตุการณ์ทางสังคมที่ผันแปรเปลี่ยนไปจากเดิมอาจจะทำให้ ทุกคนเปลี่ยนแปลงจริยธรรมในวัยผู้ใหญ่ได้ แต่นักทฤษฎีทั้งหมดยอมรับว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในวัยเด็กมีผลกระทบต่อบุคคลได้รุนแรง และมีผลคงทนถาวรกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวัยผู้ใหญ่

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive theory) จริยธรรมเกิดจากแรงจูง ใจในการปฏิสัมพันธ์กับสังคม การพัฒนาจริยธรรมจึงต้องมีการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรม ตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคล ซึ่งมีวุฒิภาวะสูงขึ้น การรับรู้จริยธรรมก็พัฒนาขึ้นตามลำดับ ทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรม มีทฤษฎีต่างๆ ก็ปรากฏขึ้นเพื่อการจัดค่า ของการพัฒนาทางคุณธรรมและจริยธรรม ดังนี้

การพัฒนาจริยธรรมของมนุษย์มี 3 ขั้นตอน (เพ็ญท. 1932 ; อ้างอิง มาจาก ประภาศรี สีหอำไพ. 2540 : 30) คือ

3.1 ขั้นตอนจริยธรรม (ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ปี) ยังไม่เกิดจริยธรรม แต่สามารถเรียนรู้จากประสาทสัมผัสและพัฒนาการทางสติปัญญา

3.2 ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง (อายุ 2 – 8 ปี) เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของ ผู้ใหญ่มีการคิดก่อนปฏิบัติตามคำสั่ง ซึ่งในขณะที่แรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น

3.3 ขั้นยึดหลักแห่งตน (อายุ 8 – 10 ปี) เกิดหลังความคิดพัฒนาการ ทางสติปัญญาสูงขึ้นตามประสบการณ์ทางสังคมกลายเป็นความเกรงกลัวอำนาจภายนอก เริ่มมีความ คิดเป็นของตัวเองมากขึ้น

ทฤษฎีเพ็ญท.ทั้ง 3 ขั้น ในการพัฒนาจริยธรรมนี้ เป็นที่ยอมรับมีผู้ศึกษา แนวทางต่อมา คือ โคลเบอร์ก ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น 6 ขั้นตอน 3 ระดับตามตารางที่ 1 ดังนี้ (อ้างมาจากประภาศรี สีหอำไพ. 2540 : 30)

ตารางที่ 1 แสดงการแบ่งจริยธรรม

ระดับของจริยธรรม	ขั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม
1. ก่อนเกณฑ์ (2-10 ปี) คือ การกระทำตามสิ่งที่ตนต้องการเป็นผู้ใหญ่ หนีการลงโทษและแสวงหารางวัล	1. การเชื่อฟังและการลงโทษ (2- 7 ปี) (Obedience and punishment) 2. การแสวงหารางวัล (8-10 ปี) (Exchange)
2. ตามเกณฑ์ (10-16 ปี) คือ การกระทำตามสังคมระเบียบ ประเพณี กฎหมาย ศาสนา มีการเลียนแบบ และทำตามเพื่อให้ผู้อื่นเห็นชอบ ต่อมาจึงคำนึงถึงบทบาทและหน้าที่ของตนในสังคม	3. การทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (Conformity) 4. การทำตามหน้าที่ในสังคม (Social system)
3. เหนือเกณฑ์ (16 ปี เป็นต้นไป) คือ การวิเคราะห์ด้วยตนเองก่อนตัดสินใจ โดยคำนึงถึงสิทธิของผู้อื่น ในส่วนที่เป็นสากลอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์ในสังคมของตน มีจริยธรรมในขั้นสูงสุด	5. การทำตามกฎเกณฑ์และข้อสัญญา (Contract) 6. การยึดในมโนธรรมตามหลักสากล (Universal)

2. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ว่าด้วยกิจกรรมการพัฒนาและสร้างนิสัยในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และเจตคติ

2.1 หลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 4 - 16)

2.1.1 เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

2.1.2 เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

2.1.3 ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ

2.1.4 เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้

2.1.5 เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

2.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพจึงกำหนด จุดมุ่งหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

2.2.1 เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์

2.2.2 มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียนและรักการค้นคว้า

2.2.3 มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์

2.2.4 มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต

2.2.5 รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี

2.2.6 มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค

2.2.7 เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2.2.8 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

2.2.9 รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้กับสังคม

2.3 โครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษาจึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

2.3.1 ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6

2.3.2 สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะ หรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้

- 1) ภาษาไทย
- 2) คณิตศาสตร์
- 3) วิทยาศาสตร์
- 4) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- 5) สุขศึกษาและพลศึกษา
- 6) ศิลปะ
- 7) การงานอาชีพและเทคโนโลยี
- 8) ภาษาอังกฤษ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 สาระ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน เพื่อสร้างพื้นฐานการคิด และเป็นกลุ่ตู่ท์ในการแก้ปัญหาและวิกฤตของชาติ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มที่สอง เป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์ คือ สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพ และเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ

หมายเหตุ

- A เป็นจำนวนคาบ/สัปดาห์/สัปดาห์/สัปดาห์/สัปดาห์/สัปดาห์ของช่วงชั้น ป. 1 – ป. 3
  - B เป็นจำนวนคาบ/สัปดาห์/สัปดาห์/สัปดาห์/สัปดาห์/สัปดาห์ของช่วงชั้น ป. 4 – ป. 6
- กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- กิจกรรมแนะแนว
- กิจกรรมชุมนุม/ชมรม
- กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี

2.4 คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

2.4.1 ความสำคัญ ธรรมชาติ และลักษณะเฉพาะ

กรมวิชาการ (2544 : 3 - 75) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

มีความสำคัญในด้านพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี มีเหตุผลด้วยกุศลจิต มีความคิดสร้างสรรค์ มั่นใจคุณธรรม นำความรู้เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีความสุข โดยใช้เทคนิควิทยาการจากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มาปรับใช้ในการดำรงชีวิตให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งถือเป็นความรับผิดชอบของทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ คือ

1) ด้านความรู้ จะให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญของวิชาต่าง ๆ ในสาขาสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา ปรัชญา และศาสนา ตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในแต่ละระดับชั้น ในลักษณะบูรณาการ

2) ด้านทักษะกระบวนการ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้เกิดทักษะและกระบวนการต่าง ๆ เช่น ทักษะทางวิชาการ และทักษะทางสังคม เป็นต้น

3) ด้านเจตคติและค่านิยม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะช่วยพัฒนาเจตคติและค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ เช่น รู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย มีความกตัญญู รักเกียรติภูมิแห่งตน มีนิสัยในการเป็นผู้ผลิตที่ดี มีความพอดีในการบริโภค เห็นคุณค่าของการทำงาน รู้จักคิดวิเคราะห์ สามารถนำความรู้ ทักษะ ค่านิยม และเจตคติที่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

เมื่อมองในภาพรวมแล้วพบว่า ความสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนั้น นอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมแล้ว ยังมีทักษะและกระบวนการต่าง ๆ ที่จะสามารถนำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจได้อย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต และการมีส่วนร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในฐานะพลเมืองดี ตลอดจนการนำความรู้ทางจริยธรรม หลักธรรมทางศาสนา มาพัฒนาตนเองและสังคม ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.4.2 วิสัยทัศน์

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กำหนดวิสัยทัศน์ของกลุ่มดังนี้

- 1) เป็นศาสตร์บูรณาการที่มุ่งให้เยาวชนเป็นผู้มีการศึกษา พร้อมทั้งจะเป็นผู้นำ เป็นผู้มีส่วนร่วม และเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ โดย
    - 1.1) นำความรู้จากอดีตมาสร้างความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศ เพื่อการตัดสินใจในการเป็นพลเมืองดี
    - 1.2) นำความรู้เกี่ยวกับโลกของเรามาสร้างในกระบวนการก่อเกิดสภาพแวดล้อมของมนุษย์ เพื่อการตัดสินใจในการดำรงชีวิตในสังคม
    - 1.3) นำความรู้เรื่องการเมืองการปกครองมาตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติของตน
    - 1.4) นำความรู้เรื่องการผลิต การแจกจ่าย การบริโภคสินค้าและบริการ มาตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเพื่อการดำรงชีวิต เพื่อการประกอบอาชีพ และการอยู่ในสังคม
    - 1.5) นำความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของจริยธรรม ศาสนา มาตัดสินใจในการประพฤติปฏิบัติตน และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น
    - 1.6) นำวิธีการทำสังคมศาสตร์มาค้นหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในสังคม และกำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติที่สร้างสรรค์ต่อส่วนรวม
- เยาวชนจำเป็นต้องศึกษาสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้เข้าใจสังคมโลกที่ซับซ้อน สามารถปกครองดูแลตนเองและเอาใจใส่ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมของโลกได้ ดังนั้น ตลอดระยะเวลาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้ใช้ความรู้ที่มีความหมายเพื่อการ

คัดลอกใจ การสำรวจตรวจสอบ การสืบค้น การสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และนำทางตนเองและผู้อื่น เชื่อมโยงความรู้ที่เรียนสู่โลกแห่งความเป็นจริงในชีวิตได้

2) ใ้บูรณาการสรรพความรู้ กระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ ตามเป้าหมายของท้องถิ่นและประเทศชาติ การเรียนการสอนต้องใช้ข้อมูลความรู้ทั้งในระดับ ท้องถิ่น ประเทศชาติ และระดับโลก เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

3) ผู้เรียนอภิปรายประเด็นปัญหาพร้อมสมัยกับเพื่อนและผู้ใหญ่ สามารถ แสดงจุดยืนในค่านิยม จริยธรรมของตนอย่างเปิดเผยและจริงใจ ขณะเดียวกันก็รับฟังเหตุผล ของผู้อื่นที่แตกต่างจากตนอย่างตั้งใจ

4) การเรียนการสอน เป็นบรรยากาศของการส่งเสริมการคิดขั้นสูง ในประเด็นหัวข้อที่ลึกซึ้ง ท้าทาย ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหมาย ได้รับความ ประเมินที่เน้นการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ทุกมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีการจัดเตรียม โครงการที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเป็นจริงของสังคมที่ให้ผู้เรียน ได้นำสิ่งที่เรียน ไปใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต

2.4.3 คุณภาพของผู้เรียน

1) เป้าหมาย/ความคาดหวัง

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีเป้าหมาย ความคาดหวังที่สำคัญ คือ ให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ภายใต้การปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การที่จะบรรลุตามเป้าหมายดังกล่าว นั้น จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

1.1) ความรู้

1.2) ทักษะและกระบวนการ

1.3) คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม

2) คุณภาพของผู้เรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดให้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้พื้นฐานที่ผู้เรียนต้องเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยม ศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วยศาสตร์ต่าง ๆ หลายสาขา มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ มุ่งเน้นให้ผู้เรียน มีความรู้ มีทักษะกระบวนการ มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ รวมทั้งได้แสดง บทบาทและความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสภาพแวดล้อม

จากองค์ประกอบดังกล่าวจึงทำให้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีจุดเน้นในการสร้างคุณภาพของผู้เรียน ดังนี้

2.1) ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันได้ เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์กับสังคมส่วนรวม

2.2) ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามไว้เป็นมรดกของชาติเพื่อ สันติสุขของสังคมไทยและสังคมโลก

2.3) มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และสามารถนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4) เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภาคภูมิใจ ในความเป็นไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และนำไปสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้

2.5) มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตลอดระยะเวลาที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนี้ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้มีส่วนส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณภาพและมีจุดเน้นเมื่อผู้เรียนเรียนจบปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ดังนี้

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน
ช่วงชั้นที่ 1 (จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3)
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

2.1 ได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อม ในท้องถิ่น ที่อยู่อาศัย และเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้าง

2.2 ได้รับการพัฒนาให้มีทักษะกระบวนการ และมีข้อมูลที่จำเป็น ต่อการพัฒนาให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ที่ตนนับถือ มีความเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ การอยู่ร่วมกัน และการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมของห้องเรียน และได้ฝึกการตัดสินใจ

2.3 ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว โรงเรียนและชุมชน ในลักษณะบูรณาการ ผู้เรียนได้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับปัจจุบันและอดีต มีความรู้พื้นฐานทางเศรษฐกิจ ได้ข้อคิดเกี่ยวกับรายรับและรายจ่ายของครอบครัว เข้าถึงการเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค รู้จักการออมขั้นต้น และหลักเศรษฐกิจพอเพียง

2.4 ได้รับการพัฒนาแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจ ความรู้ในขั้นต่อไป

ช่วงชั้นที่ 2 (จบประถมศึกษาปีที่ 6)

2.1 ได้เรียนรู้เรื่องจังหวัดของเรา ภาค และประเทศของตนเอง ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม รวมทั้งการเมือง การปกครอง และสภาพเศรษฐกิจ โดยเน้นความเป็นไทย

2.2 ได้รับการพัฒนาความรู้และความเข้าใจในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มาปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมในศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนามากยิ่งขึ้น

2.3 ได้ศึกษาและปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น

2.4 ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

5. ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำความเข้าใจในภูมิภาคซีกโลกตะวันออกและตะวันตกเกี่ยวกับศาสนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ช่วงชั้นที่ 3 (จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3)

2.1 ได้เรียนรู้และศึกษาเกี่ยวกับความเป็นไปของโลก โดยการศึกษาประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ในโลก เพื่อพัฒนาแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2.2 ได้เรียนรู้และพัฒนาให้มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมี
 วิจารณ์ญาณ

2.3 ได้รับการพัฒนาแนวคิดและขยายประสบการณ์เปรียบเทียบระหว่าง
 ประเทศไทยกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ได้แก่ เอเชีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป
 อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ในด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม
 ประเพณี วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ด้วยวิธีการทาง
 ประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์

2.4 ได้รับการพัฒนาแนวคิดและความสามารถในการวิเคราะห์เหตุการณ์
 ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และวางแผนการดำเนินงานได้อย่าง
 เหมาะสม

ช่วงชั้นที่ 4 (จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6)

2.1 ได้เรียนรู้และศึกษาความเป็นไปของโลกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.2 ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้พัฒนาตนเองเป็นพลเมืองดีมีคุณธรรม
 จริยธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีค่านิยมที่พึงประสงค์ สามารถ
 อยู่ร่วมกับผู้อื่นและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อในขั้นสูง
 ตามความประสงค์ได้

2.3 ได้เรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย มีความภูมิใจในความเป็นไทย
 ประวัติศาสตร์ชาติไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี
 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2.4 ได้รับการส่งเสริมให้มีนิสัยที่ดีในการบริโภค เลือกละและตัดสินใจ
 บริโภคได้อย่างเหมาะสม มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทยและ
 สิ่งแวดล้อม มีความรักท้องถิ่นและประเทศชาติ มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้แก่สังคม

2.5 เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของตนเองขึ้นมา
 ตนเองได้ และสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ในสังคมได้ตลอดชีวิต

2.4.4. สาระการเรียนรู้

สาระที่เป็นองค์ความรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา
 และวัฒนธรรม ประกอบด้วย

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และสิ่งแวดล้อมศึกษา ที่มุ่งให้ความเข้าใจว่ามนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการและความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างไร ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความต้องการและความจำเป็นที่ไม่จำกัดในขณะที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคมท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในระดับประเทศ และระดับโลก ตลอดจนบทบาทของเทคโนโลยีที่มีต่อการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ มีความสามารถที่จะฉลาดเลือก ประเมิน คัดพิจารณาผลที่เกิดจากทางเลือก และตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ

2.4.5 มาตรฐานการเรียนรู้ และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

สาระที่ 1 : ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 : เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส 1.2 : ยึดมั่นในศีลธรรม การกระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส 1.3 : ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

สาระที่ 2 : หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 : ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย ประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 : เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ตารางที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

ตารางที่ 3 มาตรฐาน ส 1.1 : เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและสามารถนำหลักธรรมของศาสนา มาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป. 1 - 3	ป. 4 - 6	ม. 1 - 3	ม. 4 - 6
1. รู้และเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติ ศาสนา ศาสดา และคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ	1. รู้และเข้าใจเรื่องราวพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติ ความสำคัญของศาสนา ศาสดาและคัมภีร์ทางศาสนาที่ตนนับถือ	1. รู้และเข้าใจประวัติความเป็นมา ความหมาย องค์-ประกอบ ความสำคัญของศาสนา คัมภีร์ทางศาสนาที่ตนนับถือ และวิเคราะห์พระจริยวัตรของศาสนา สาวกที่สำคัญของศาสนาต่างๆ	1. เข้าใจและวิเคราะห์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาองค์ประกอบของศาสนาต่างๆ ในเรื่องศาสนา หลักธรรม สาวก ผู้สืบทอดศาสนา ศาสนสถาน ศาสนพิธี และเป้าหมายสูงสุดของชีวิต
2. รู้และบอกหลักธรรมเบื้องต้นของพระพุทธศาสนาหรือ ศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน	2. รู้และบอกหลักธรรมสำคัญของศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่นๆ	2. สามารถนำหลักธรรมศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข	2. สามารถเลือกสรรหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ ไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข
3. รู้และเข้าใจการบริหารจิตและเจริญปัญญาที่เหมาะสมตามวัย โดยให้ความหมายของสติสัมปชัญญะ ความระลึกได้และรู้ตัวทั่วพร้อม	3. รู้และเข้าใจในเรื่องการบริหารจิตและเจริญปัญญา โดยให้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิและปัญญา	3. รู้และเข้าใจความหมายประโยชน์ และกระบวนการของการฝึกบริหารจิตเจริญปัญญา และใช้ในชีวิตประจำวัน	3. วิเคราะห์กระบวนการฝึกบริหารจิต และเจริญปัญญา โดยให้รู้การคิดที่ถูกต้องวิธี เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและให้คำปรึกษาแนะนำผู้อื่นได้

ตารางที่ 4 มาตรฐาน ส 1.2 : ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธา
ในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป. 1-3	ป. 4-6	ม. 1-3	ม. 4-6
1. ชื่นชมการทำ ความดีของตนเอง บุคคลในครอบครัว โรงเรียน และ ชุมชน 2. เห็นคุณค่าและ ตั้งใจทำความดี และ บอกเหตุผลการทำ ความดีของตนเอง และผู้อื่นให้บุคคลใน ครอบครัว โรงเรียน และ ชุมชน ได้รับรู้ และชื่นชม เพื่อการ อยู่ร่วมกันได้อย่าง สันติสุข	1. ชื่นชมการทำ ความ ดีของบุคคลในสังคม พร้อมทั้งบอกแนว ปฏิบัติของตนเพื่อเป็น หลักในการดำเนินชีวิต 2. เห็นคุณค่าการ ทำความดีของ บุคคลสำคัญ และ เสนอเป็นแนวทางการ ประพฤติปฏิบัติของตน เอง กลุ่มเพื่อนและ สังคมใกล้เคียงเพื่อการ อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สุข	1. เชื่อมั่นในการทำ ความ ดีตามหลักจริยธรรม โดย ใช้ข้อมูลสารสนเทศมา สนับสนุน เพื่อการอยู่ ร่วมกันได้อย่างสันติสุข 2. ตระหนักถึงการกระทำ ความดีของบุคคลที่เป็น แบบอย่างทางศีลธรรม จากการศึกษา วิเคราะห์ข้อ มูลข่าวสาร ความเป็นเหตุ เป็นผลของสถานการณ์ที่ ต้องเผชิญและนำเสนอ เป็นแนวทางการประพฤติ ปฏิบัติของตนเอง กลุ่ม เพื่อน ชุมชน และสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่าง สันติสุข	1. ตระหนักถึงผลของการ ทำความดีและความชั่ว จากการศึกษา วิเคราะห์ ข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ ความเป็นเหตุเป็นผลของ สถานการณ์ที่ต้องเผชิญเพื่อ การตัดสินใจเลือกแนวทาง ปฏิบัติตามหลักศีลธรรม จริยธรรมและกำหนด บทบาทเป้าหมายในการ ดำรงชีวิต เพื่อการอยู่ร่วม กันได้อย่างสันติสุข 2. เห็นความสำคัญของค่า- นิยมและจริยธรรมทาง สังคมที่เป็นตัวกำหนด ความเชื่อ และพฤติกรรมที่ แตกต่างกันของแต่ละ บุคคล เพื่อขจัดความขัด แย้งและนำไปสู่การอยู่ร่วม กันได้อย่างสันติสุข

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป. 1-3	ป. 4-6	ม. 1-3	ม. 4-6
3. เห็นประโยชน์ของการฝึกสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิเพื่อเจริญปัญญา	3. เห็นประโยชน์ของการบริหารจัดการ และเจริญปัญญาตามแนวทางศาสนาและสามารถปฏิบัติได้	3. ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของการบริหารจัดการและเจริญปัญญาและสามารถปฏิบัติได้	3. ศรัทธาและเห็นคุณค่าความสำคัญของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา และสามารถปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 5 มาตรฐาน ส 1.3 : ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป. 1-3	ป. 4-6	ม. 1-3	ม. 4-6
1. รู้และปฏิบัติตนตามคำแนะนำเกี่ยวกับหลักศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง กลุ่มเพื่อนและสิ่งแวดล้อม ใกล้เคียง เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข	1. รู้และปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง กลุ่มสังคมที่ตนเป็นสมาชิก และสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัว ชุมชน และประเทศชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข	1. รู้และปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน สังคม สิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ตนเกี่ยวข้อง และประเทศชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข	1. รู้และปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถืออย่างมีเหตุผล โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน สังคมและสิ่งแวดล้อม ในสังคมไทย สังคมโลก เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป. 1 - 3	ป. 4 - 6	ม. 1 - 3	ม. 4 - 6
2. ใช้ภาษาในคัมภีร์ที่ใช้ในศาสนาที่ตนนับถือ และร่วมศาสนพิธี พิธีกรรม วันสำคัญทางศาสนาตามคำแนะนำที่เหมาะสมกับวัย	2. ใช้ภาษาในคัมภีร์ที่ใช้ในศาสนาที่ตนนับถือ และร่วมศาสนพิธี พิธีกรรม วันสำคัญทางศาสนาด้วยความเต็มใจ	2. ใช้ภาษาในคัมภีร์ที่ใช้ในศาสนาที่ตนนับถือและร่วมศาสนพิธี พิธีกรรม วันสำคัญทางศาสนาด้วยความเต็มใจ และเห็นคุณค่า	2. ใช้ภาษาในคัมภีร์ที่ใช้ในศาสนาที่ตนนับถือ และร่วมศาสนพิธี พิธีกรรม วันสำคัญทางศาสนาและสนับสนุนเผยแพร่แนวปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา
3. ฝึกปฏิบัติการบริหารจัดการให้สงบตามคำแนะนำ โดยกำหนดรู้ กาย วาจา ใจ ให้พร้อมกันได้	3. ฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นได้โดยมีสติสัมปชัญญะ ในขณะที่ปฏิบัติตามแนวทางของศาสนา	3. มีทักษะในการบริหารจัดการและเจริญปัญญา และนำมาใช้ในการคิดที่ถูกต้อง เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน	3. มีทักษะในการบริหารจัดการและเจริญปัญญา นำมาใช้ในการคิดที่ถูกต้อง เพื่อพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ตารางที่ 6 มาตรฐาน ส.2.1 : ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี ตามกฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มหาวิทยาลัยราชภัฏการศึกษาระดับสูง RAJABHAT MALAKKALAKHAM UNIVERSITY			
มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป. 1 - 3	ป. 4 - 6	ม. 1 - 3	ม. 4 - 6
1. รู้และปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยยอมรับในความสามารรถ เห็นคุณค่าในตนเอง และผู้อื่นในฐานะสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน และชุมชน	1. ภูมิใจและชื่นชมในความ เป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยของตนเอง และบุคคลอื่นในระดับกลุ่ม สังคมท้องถิ่นและประเทศชาติ	1. ตระหนักถึงคุณค่าในความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยของตนเองและบุคคลอื่นที่มีศักยภาพ ในการทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติ	1. ปฏิบัติตนและสนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติ เป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย และสังคมโลก

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

ป. 1-3	ป. 4-6	ม. 1-3	ม. 4-6
2. เข้าใจสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ของตนเอง และผู้อื่น รวมทั้งเข้าใจใน สิทธิที่พึงได้รับการคุ้มครอง ตลอดจน ปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเองและครอบครัว และสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง	2. ตระหนักถึงสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีในท้องถิ่นและประเทศรวมทั้งเข้าใจในเรื่องสิทธิเด็ก เพื่อคุ้มครองปกป้องตนเองและผู้อื่น ตลอดจนปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว และชุมชน	2. ตระหนักถึงสถานภาพ บทบาท สิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของสังคมและประเทศ เข้าใจความสำคัญในเรื่องสิทธิมนุษยชน เพื่อคุ้มครอง ปกป้องตนเองและคนอื่นให้ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างสันติสุข ตลอดจนปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ	2. ปฏิบัติตนตาม สถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของประเทศ และสังคมโลก รวมทั้งมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตทั้งในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข ตลอดจนปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติและสังคมโลก
3. รู้และปฏิบัติตามบรรทัดฐานและวัฒนธรรมในครอบครัว ท้องถิ่น ตลอดจนเอกลักษณ์ที่สำคัญของชาติ รวมทั้งเคารพในความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติของบุคคลอื่นที่แตกต่างกัน ไปโดยปราศจากอคติ	3. เข้าใจ และปฏิบัติตามบรรทัดฐาน และ วัฒนธรรมในจังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งตระหนักถึงความสำคัญในวัฒนธรรมของกลุ่มคนในสังคมที่มีความหลากหลายและยอมรับในคุณค่าซึ่งกันและกัน	3. เข้าใจระบบสถาบันทางสังคม เห็นคุณค่าในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ปฏิบัติตนเพื่อรักษาวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและของชาติ รวมทั้งเปรียบเทียบความคล้ายคลึง และความแตกต่างของวัฒนธรรมในภาคต่างๆ ของไทยและประเทศเพื่อนบ้านเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่างกัน	3. ตระหนักในความสำคัญของระบบสถาบันทางสังคม เห็นคุณค่าของ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมไทยและนานาชาติ สามารถวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อนำไปสู่การเลือกรับวัฒนธรรมที่เหมาะสมอย่างมีวิจารณญาณ รวมทั้งตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดีงามของชาติให้คงอยู่สืบไป

ตารางที่ 7 มาตรฐาน ส 2.2 : เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป. 1 - 3	ป. 4 - 6	ม. 1 - 3	ม. 4 - 6
ฟ. รู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่ของบุคคลและโครงสร้างการบริหารตามกระบวนการประชาธิปไตย ในครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สังคม รวมทั้งมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจและทำ กิจกรรมตามกระบวนการประชาธิปไตย	1. รู้บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจของกลุ่มบุคคลในสังคม เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในการใช้อำนาจอธิปไตย ในการปกครองประเทศ เข้าใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรม การเมือง การปกครองตามกระบวนการประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นและประเทศ	1. เข้าใจระบบการเมือง การปกครองแบบต่างๆที่ใช้ในปัจจุบันและวิเคราะห์ โครงสร้างระบบการเมือง การปกครองของไทย เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการ ประสานประโยชน์ ตามหลักการและ วิถีประชาธิปไตยบนพื้นฐานคุณธรรม จริยธรรมซึ่งจะทำให้อยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุข	1. วิเคราะห์การเมือง การปกครองของสังคมไทย และสังคมโลกในปัจจุบัน ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ นำไปสู่ความเข้าใจนโยบายและการประสานประโยชน์ร่วมกัน เห็นความจำเป็นที่จะ ต้องธำรงรักษาไว้ ซึ่ง การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป. 1-3	ป. 4-6	ม. 1-3	ม. 4-6
2. เคารพและปฏิบัติตามตามข้อตกลง กติกา กฎ ระเบียบ การอยู่ร่วมกันในครอบครัว โรงเรียน และชุมชน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจตามรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ	2. รู้และเข้าใจความสำคัญของรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทของกฎหมายอื่นๆ การแบ่งแยกอำนาจตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน และปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันและเหมาะสมตามวัย	2. เข้าใจความเป็นมา หลักการ เจตนารมณ์ โครงสร้าง และสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันรวมทั้งผลของการนำรัฐธรรมนูญมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนและตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ	2. เข้าใจกฎหมายรัฐธรรมนูญและวิเคราะห้มาตราต่างๆ ในรัฐธรรมนูญ โดยเน้นมาตราที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง สิทธิเสรีภาพ หน้าที่ ฯลฯ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนมีผลต่อฐานะของประเทศและสังคมโลก ปฏิบัติตนให้สอดคล้องตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

หมายเหตุ

กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นเพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพสำหรับผู้เรียนทุกคน สถานศึกษาจึงต้องจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนทุกคนบรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ที่กำหนดไว้ทั้งหมด

สำหรับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาสามารถพัฒนาเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ

2.4.6 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เน้นความสามารถและคุณลักษณะที่แท้จริงของผู้เรียน จะต้องใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย (กรมวิชาการ. 2544 : 272) เช่น

- 1) การทดสอบ
- 2) การสังเกต
- 3) การสัมภาษณ์

- 4) การประเมินภาคปฏิบัติ
- 5) Scoring Rubric
- 6) การประเมินแฟ้มสะสมงาน (Portfolio Assessment)

2.4.7 แหล่งการเรียนรู้

ได้แก่ หนังสือและแบบฝึกหัด กระดาษ ดินสอ อุปกรณ์การสื่อสาร เทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ ซอฟต์แวร์เพื่อการสืบค้นข้อมูลและสื่อต่างๆ บุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งที่เป็นแหล่งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ของจำลอง ของจริง ภาพงานศิลปะ คนตรี วรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา ที่ใช้เพื่อให้ผู้เรียนรู้สิ่งที่เป็นไปตามสภาพที่เป็นจริง ซึ่งเกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่

- 1) สามารถสนองมาตรฐาน มาตรฐานการเรียนรู้ และเป้าหมายของโรงเรียนได้ สื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ต้องอ้างอิงมาตรฐานที่วางไว้ได้ว่าสอดคล้องกับมาตรฐานในสาระหลักเรื่องใดบ้าง
- 2) สาระในสื่อเหล่านั้นสะท้อนให้เห็นให้การให้ผู้เรียนได้เข้าใจสภาพสังคมวัฒนธรรมที่หลากหลาย
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการตัดสินใจ แก้ปัญหา ส่งเสริมการคิด วิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์
- 4) ส่งเสริมการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี และการเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมต่อสังคม
- 5) ให้สาระความรู้ทั้งในแนวลึกและกว้าง
- 6) เนื้อหาสาระถูกต้อง ทันสมัย และเป็นปัจจุบัน
- 7) สาระความรู้เอื้อให้เกิดการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการทั้งสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี
- 8) ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและครู เหมาะสมกับวัยวุฒิภาวะ และความสามารถของผู้เรียน
- 9) จัดเตรียมให้ครูเห็นแนวทางการนำไปใช้สอน การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อการทบทวน ขยายประสบการณ์ การนำความรู้ไปใช้
- 10) เอื้อต่อการให้ครูออกแบบการสอนที่สนองรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้เรียน
- 11) เอื้อต่อการให้ครูได้ออกแบบการสอนที่บูรณาการกับวิชาอื่น ๆ

3. การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษา

3.1 การจัดการเรียนการสอน

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมโดยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning)

ทิตานา แชมมณี (2542 : 3) อธิบายถึงทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไข แบบการกระทำนี้ว่า พัฒนาโดยนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อ สกินเนอร์ (Skinner) ทฤษฎีนี้อธิบายว่า พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของบุคคล จะแปรเปลี่ยนไปตามผลที่ได้รับจากการกระทำที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้น ซึ่งผลจากการกระทำนั้นมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ผลประเภทเสริมแรง (Reinforce) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราเพิ่มขึ้น และผลประเภทถูกลงโทษ (Punisher) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราลดลงหรือหมดไป ดังนั้นเราจึงสามารถวางเงื่อนไข โดยใช้ตัวเสริมแรงหรือตัวลงโทษเป็นเครื่องมือในการเพิ่มพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และลดหรือขจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาได้

วิธีการปรับพฤติกรรมมีขั้นตอนเล็ก ๆ ดังต่อไปนี้

1. บ่งชี้หรือกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจนมีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้
  2. ใช้แรงเสริมที่เหมาะสมและถูกหลักการ
    - 2.1 ใช้ตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น การให้คำชมเชย ยกย่อง สนใจ ให้เกียรติ เป็นต้น
    - 2.2 ให้รางวัลเป็นสิ่งของหรือใช้เบี้ย (Token) แลกกับสิ่งของ
  3. ติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ปรับพฤติกรรม
- เมื่อมีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้แรงเสริมเป็นครั้งคราว เพื่อให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ถาวร

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development Theory)

สุรางค์ โคว์ตระกูล (2539 : 56) ได้กล่าวถึงทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ เพียเจต์ (Piaget) ซึ่งอธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขึ้นอยู่กับวัย โดยแบ่งเป็น 2 ขั้นใหญ่ ๆ คือ ขั้นแรกอายุระหว่าง 5-8 ปี เป็นขั้นยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้มีอำนาจเหนือตน (Heteronomous) เช่น บิดามารดา ครู และเด็กที่โตกว่า เด็กจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด และเชื่อว่ากฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ขั้นที่สอง เป็นขั้นยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ (Autonomous) อายุตั้งแต่ 9 ปีขึ้นไป เด็กจะเริ่มมีความคิดว่ากฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคล และผู้ที่ใช้กฎเกณฑ์จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ ต่อมา โคลเบอร์ก (Kolhberg) ได้พัฒนาแนวคิดต่อเนื่องจากเพียเจต์ โดยแบ่งพัฒนาการออกเป็น 2 ขั้น (Stages) รวมทั้ง 6 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 ขั้นการหลบหลีกการถูกลงโทษ (อายุ 2-7 ปี) คือ การตัดสินใจที่จะหลบหลีกไม่ให้อาจารย์ลงโทษ

ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัล (7-10 ปี) คือ การตัดสินใจโดยมีความมุ่งหมายที่จะได้ผลตอบแทนที่ตนพอใจหรือต้องการที่อยากจะได้

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (10-13 ปี) คือ การตัดสินใจโดยการคล้อยตามความเห็นชอบหรือการชื่นชมของผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อน

ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามหน้าที่ทางสังคม (13-16 ปี) คือ การตัดสินใจโดยถือว่าตนมีหน้าที่ที่จะต้องทำสิ่งนั้นในฐานะที่ตนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น และสังคมนั้นคาดหวังที่จะให้ตนทำหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

ขั้นที่ 5 ขั้นการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป) คือ การตัดสินใจโดยเห็นแก่ประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ทำตนขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้จะสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้

ขั้นที่ 6 ขั้นการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่) คือการตัดสินใจเพื่ออุดมคติอันยิ่งใหญ่ที่เป็นหลักประจำใจของคน บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้นับว่าเป็นผู้มีจริยธรรมในขั้นสูงสุด

บุคคลแต่ละคนจะมีหรือไม่มีการพัฒนา หรือมีการพัฒนาเร็ว ๆ ช้าต่างกัน เราสามารถวัดระดับจริยธรรมของบุคคลได้โดยดูจากเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บุคคลนั้นให้ และเราสามารถที่จะส่งเสริมให้บุคคลมีพัฒนาาระดับจริยธรรมให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรมและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น การได้แสดงความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น จะทำให้บุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ เรียนรู้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงขึ้น

วิธีการ

การสอนหรือการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีการพัฒนาการทางจริยธรรมสามารถทำได้หลายวิธี เช่น

1. ระดับการพัฒนาการทางจริยธรรม และขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์กให้ความเข้าใจว่า เด็กในช่วงอายุต่าง ๆ จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมไปตามลำดับขั้น และเด็กในชั้นเรียนแต่ละคนจะมีขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่เท่ากัน ดังนั้น ครูจึงสอนจริยศึกษาให้เด็กทุกคนเหมือนกันหมดไม่ได้ ครูจำเป็นต้องวิเคราะห์เด็กก่อนว่าเขามีขั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นใด แล้วจึงช่วยนำให้เขาได้พัฒนาขึ้นในขั้นสูงอีก 1 ขั้น โดยการพยายามจัดประสบการณ์ทางสังคมให้เหมาะสมกับพัฒนาการขั้นนั้น
2. พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้จากการที่ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสภาพแวดล้อม การได้มีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยให้นักคิดเห็นของบุคคลอื่นมากขึ้น ซึ่งเขาจะสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาเชิงจริยธรรม ดังนั้น การให้เด็กเข้ากลุ่มทางสังคมต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและของผู้อื่น อันจะช่วยให้เขาได้พัฒนาจริยธรรมในขั้นสูงขึ้นไปอย่างรวดเร็ว
3. ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้น ได้โดยการช่วยให้เด็กได้ฝึกกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมบ่อย ๆ และฝึกให้เด็กได้วิเคราะห์ อภิปรายโต้แย้งกัน และตัดสินใจโดยพิจารณาความเห็นรวมทั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคมด้วย เรื่องที่นำมาใช้ในการอภิปรายอาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือเป็นเรื่องที่ครูสมมุติขึ้นก็ได้ แต่สถานการณ์ควรมีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริงของผู้เรียนและควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่ของผู้เรียน และในระดับที่สูงกว่า การเสนอสถานการณ์ปัญหานั้น อาจใช้สื่อ เช่น ภาพ สไลด์ ฟิล์มสตริป หรือวีดิทัศน์ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในปัญหาชัดเจนขึ้น หรือหากใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมติประกอบก็จะยิ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจตัวละครและสถานการณ์นั้น ๆ ลึกซึ้งขึ้น นอกจากนี้ในการให้ผู้เรียนแสดงเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจ และอภิปรายร่วมกันนั้น อาจนำกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และเทคนิคอภิปรายกลุ่มแบบต่าง ๆ เข้ามาช่วยให้การอภิปรายมีประสิทธิภาพขึ้น
4. วิธีที่ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้อีกวิธีหนึ่งก็คือ การช่วยจัดบรรยากาศในห้องเรียนและในโรงเรียนให้เอื้อต่อการที่เด็กจะสามารถแสดงความคิดเห็น อภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาขัดแย้งเชิงจริยธรรมกับเพื่อน ๆ ได้อย่างเปิดเผย บรรยากาศในที่นี้ หมายถึง บรรยากาศของเสรีในการพูด แสดงความคิดเห็นการได้รับการยอมรับ และความปลอดภัยจากการถูกลงโทษ วิพากษ์วิจารณ์ และการกล่าวหาต่าง ๆ

3.2 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยการให้สังเกตตัวแบบตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Cognitive Theory)

ทิตนา แชมมณี (2542 : 8 ; อ้างอิงมาจาก Bandura. 1977) กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคม ที่พัฒนาขึ้นโดยนักจิตวิทยาชาวแคนาดา ชื่ออัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) ซึ่งขณะนี้อยู่ที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา แบนดูรา มองกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงเพียงพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น กระบวนการเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงภายในโดยไม่จำเป็นต้องมีการแสดงออก (Acquisition) แบนดูราเชื่อว่าการเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเกิดขึ้นจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งจะสามารถถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน และตัวแบบนี้ทำหน้าที่ 3 ลักษณะด้วยกัน คือ อาจทำหน้าที่ส่งเสริมหรือยับยั้งการเกิดพฤติกรรม หรือช่วยให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ โดยตัวแบบนี้อาจเป็นบุคคลจริง ๆ (Live Model) หรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) ได้แก่ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การ์ตูน หรือหนังสืออนิเมชัน เป็นต้น การเรียนรู้จากตัวแบบนี้ประกอบไปด้วยกระบวนการ 4 กระบวนการ คือ กระบวนการตั้งใจ (Attentional Processes) กระบวนการเก็บจำ (Retention Processes) กระบวนการกระทำ (Production Processes) และกระบวนการจูงใจ (Motivational Processes) ซึ่งการเรียนรู้ในแต่ละกระบวนการจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล (Personal) ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม (Environmental) และปัจจัยทางพฤติกรรม (Behavioral)

นอกจากแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบแล้ว แบนดูราได้เสนอแนวคิดสำคัญอีก 2 แนวคิด คือ แนวคิดเกี่ยวกับการกำกับตนเอง (Self-Regulation) ซึ่งเชื่อว่า มนุษย์สามารถที่จะควบคุมความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง เพื่อนำตัวเองไปสู่จุดมุ่งหมายหรือผลที่ต้องการได้ และแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) ซึ่งเชื่อว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้นมีผลต่อการกระทำของบุคคล ผู้ที่รับรู้ตนเองมีความสามารถก็จะแสดงความสามารถนั้นออกมา

วิธีการ

การสอนหรือพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมต่าง ๆ โดยใช้การสังเกตตัวแบบนี้ ควรดำเนินการเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความใส่ใจและตั้งใจสังเกตตัวแบบ
2. การเสนอตัวแบบ ตัวแบบจะต้องมีลักษณะเด่นชัด ไม่สลับซับซ้อน

จนเกินไป เป็นตัวแบบที่มีคุณค่ามีประโยชน์ สามารถดึงดูดจิตใจและทำให้ผู้สังเกตพึงพอใจ

3. การช่วยให้ผู้เรียนเก็บจำตัวแบบนั้นโดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดทำเป็นรหัส หรือโครงสร้างให้จำได้ง่าย การชักซ้อมลักษณะของตัวแบบในความคิดและการชักซ้อมด้วยการกระทำ

4. การจูงใจให้ผู้เรียนปฏิบัติโดยการช่วยให้ผู้เรียน เห็นคุณค่า หรือเห็นผลที่น่าพึงพอใจของการปฏิบัติ รวมทั้งการช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ความสามารถของคนและเรียนรู้วิธีการกำกับตัวเอง

5. การลงมือหรือปฏิบัติโดยช่วยให้ผู้เรียนได้ลงมือทำ สังเกตการกระทำของตนเองให้ผู้เรียนได้ข้อมูลป้อนกลับ และให้ผู้เรียนได้เทียบเคียงการกระทำของตนกับภาพตัวแบบในความคิด

3.3 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยใช้วิธีการกระจ่างให้นิยม (Values Clarification)

ทิตนา แชมมณี (2542 : 10 ; อ้างอิงมาจาก Raths. 1966) ได้กล่าวถึงวิธีการกระจ่างให้นิยม ที่พัฒนาโดย แรทส์ (Raths) โดยอธิบายว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่บุคคลเลือกยึดถือเป็นหลัก หรือแนวทางในการดำรงชีวิตของตน บุคคลที่ไม่มีค่านิยมในการดำรงชีวิตมักจะเป็นผู้ที่มึลักษณะโหด ไม่แน่ใจ ตัดสินใจช้า หรือตัดสินใจไม่ได้ บางคนอาจมีลักษณะเฉื่อยชา เวิ้งว้าง ล่องลอย ทั้งนี้เพราะบุคคลนั้นขาดหลักและอุดมการณ์ในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต ซึ่งจะต่างกับบุคคลที่มีค่านิยมที่ชัดเจนในการดำรงชีวิต บุคคลนั้นมักจะสามารคิดและตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและเด็ดขาด มีความมั่นใจในตนเองและมีเอกลักษณ์ของตนอย่างโดดเด่น แรทส์ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะตอบว่า ค่านิยมอะไรเป็นค่านิยมที่ควรปลูกฝังในบุคคล ตรงกันข้าม เขาเห็นว่าเป็นสิทธิของบุคคลแต่ละคนที่จะคิดและเลือกยึดถือค่านิยมที่ตนพอใจ หน้าที่ของผู้สอนก็คือ การกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้แสวงหาค่านิยมมาเป็นหลักหรืออุดมการณ์ในการดำรงชีวิตของตน และการช่วยให้ผู้เรียนเกิดความกระจ่างในค่านิยมที่ตนเลือกยึดถือ ซึ่งถ้าบุคคลมีความกระจ่างแล้ว ก็อาจจะปรับเปลี่ยนหรือยึดถือค่านิยมนั้นอย่างมั่นคงขึ้น แรทส์ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมแท้ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นกระบวนการในการช่วยให้บุคคลเกิดความกระจ่างในค่านิยม ซึ่งบุคคลอาจนำไปใช้ในการทำความเข้าใจในค่านิยมของตนให้กระจ่าง หรือช่วยให้บุคคลอื่นเกิดความกระจ่างในค่านิยมของเขา แรทส์ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า ค่านิยมแท้ควรมีลักษณะครบ 7 ประการ กล่าวคือ เป็นค่านิยมที่บุคคล

1. เลือกอย่างเสรีไม่มีใครบังคับให้เลือก
2. เลือกจากตัวเลือกหลายตัว
3. เลือกโดยผ่านการพิจารณาถึงผลที่จะตามมาทั้งทางบวกและทางลบ
4. เลือกแล้วมีความภาคภูมิใจในสิ่งที่เลือก
5. เลือกแล้วยอมรับในสิ่งที่เลือกอย่างเปิดเผย
6. เลือกแล้วลงมือปฏิบัติตามค่านิยมที่เลือกนั้นจริง และ
7. ปฏิบัติตามค่านิยมที่เลือกอย่างต่อเนื่อง

วิธีการ

วิธีการทำค่านิยมให้กระจ่าง เป็นวิธีการที่ช่วยให้บุคคลได้คิดพิจารณาและสำรวจค่านิยมของตนตามเกณฑ์ของค่านิยมแท้ ตัวอย่างเช่น เมื่อบุคคลหนึ่งไม่แน่ใจว่าค่านิยมที่ตนยึดถือ นั้นเป็นค่านิยมแท้ของตนหรือไม่ เราอาจช่วยให้เขาเกิดความกระจ่างในความคิดของเขาเองอย่างชัดเจนขึ้น โดยอาจใช้คำถามต่าง ๆ นำให้เขาได้คิด เช่น

1. คุณยึดถือความซื่อสัตย์เป็นค่านิยม เพราะอะไร
2. ถ้าคุณยึดถือความซื่อสัตย์เป็นหลัก คุณจะได้รับผลดีอะไร
3. ถ้าคุณยึดถือความซื่อสัตย์เป็นหลัก คุณอาจได้รับผลเสียอะไร
4. คุณยินดีจะรับผลเสียหรือไม่
5. คุณได้อะไรบ้างที่แสดงว่าคุณมีความซื่อสัตย์
6. สมมุติว่าคุณเก็บเงินได้ 500 บาท คุณจะคืนเจ้าของไหม
7. สมมุติว่าคุณเก็บเงินได้ 50,000 บาท คุณจะคืนเจ้าของไหม

๑๓๑

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

อีกในกรณีหนึ่งเมื่อบุคคลหนึ่งเกิดความสับสน ไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าควรจะทำหรือไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราอาจช่วยให้เขาเกิดความกระจ่างในความคิดของเขาเองได้ เช่น

1. ถ้าทำเช่นนั้น จะเกิดผลอะไรขึ้นบ้าง
2. คุณรู้สึกอย่างไร หากสิ่งนั้นเกิดขึ้น
3. ถ้าคุณไม่ทำสิ่งนั้น อาจเกิดผลอะไรขึ้นบ้าง
4. หากผลนั้นเกิดขึ้น คุณจะรู้สึกอย่างไร
5. ผลใดที่คุณพอใจมากกว่ากัน

การจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้ (ทิสนา แคมมณี. 2542 : 11 ; อ้างอิงมาจาก อัมพรรัตน์ วัฒนโชติ. 2536) ได้พัฒนากระบวนการสอนขึ้น 6 ขั้น ซึ่งครูสามารถนำไปใช้ได้ดังนี้

1. ขั้นการคิดอย่างอิสระ
2. ขั้นกำหนดทางเลือกหลาย ๆ ทาง
3. ขั้นพิจารณาไตร่ตรอง
4. ขั้นเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด
5. ขั้นปฏิบัติตามทางเลือก
6. ขั้นปฏิบัติซ้ำจนเป็นประจํา

3.4 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยใช้ระบบคู่สัญญา

ทิสนา แคมมณี (2542 : 14) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องระบบคู่สัญญาว่าได้พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์การสอนนิสิต นักศึกษา และการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ให้สำเร็จ โดยที่ผู้แก้ปัญหาหรือผู้ที่ต้องการพัฒนาตนเองจะต้องทำเป็น โครงการที่มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การสำรวจปัญหาและทำความเข้าใจปัญหา การกำหนดจุดมุ่งหมายของการดำเนินการแก้ปัญหา การวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา การคิดและแสวงหาวิธีการแก้ปัญหา การลงมือปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนด การบันทึกการปฏิบัติและผลการปฏิบัติการอภิปรายถึงวิธีการปฏิบัติและผลการปฏิบัติของตน และผลการประเมินผลการดำเนินการ โครงการที่ประกอบด้วยรายละเอียดดังกล่าวจะต้องกำหนดระยะเวลาดำเนินการให้แน่ชัด ซึ่งมักจะให้กำหนดเป็นโครงการระยะสั้น ประมาณ 1 - 6 เดือน เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้เห็นผลเร็ว และเกิดกำลังใจในการจะปฏิบัติต่อไป หากหมดกำหนดระยะเวลาแล้วก็สามารถจะขยายเวลาและทำโครงการต่อเนื่องได้อีก การดำเนินการทั้งหมดนี้ผู้ปฏิบัติจะเป็นผู้ควบคุมตนเองโดยตลอด ซึ่งผู้ที่ไม่มีควมตั้งใจมุ่งมั่นมากพอ หรือผู้ที่มีจิตใจอ่อนแอ ไม่เข้มแข็งหรือไม่มีความรับผิดชอบเพียงพอก็จะควบคุมตนเองให้ดำเนินการจนกระทั่งประสบความสำเร็จ ก็จะได้ผลคนส่วนใหญ่มักจะกระตือรือร้นและเข้มแข็งในช่วงต้น ๆ ต่อมาก็ค่อย ๆ หย่อนการปฏิบัติลงไป จากการดำเนินการของ ทิสนา แคมมณี พบว่า บุคคลที่มีลักษณะนี้มีถึงประมาณ 80% มีเพียง 20% หรือน้อยกว่าที่สามารถควบคุมตนเองได้ ดังนั้น เพื่อแก้จุดอ่อนนี้ ระบบคู่สัญญาจึงกำหนดให้ผู้ปฏิบัติแสวงหาคู่สัญญาที่สามารถที่จะมาช่วยรับรู้ให้คำปรึกษาและให้กำลังใจในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองของผู้ปฏิบัติ โดยที่คู่สัญญานั้นจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษ คือ เป็นผู้ที่มีผู้ปฏิบัติเกรงใจ ไม่กล้าทำให้เขาผิดหวัง หรือเป็นผู้ที่มีเจตคติที่ดีต่อผู้ปฏิบัติ ชื่นชมยกย่องผู้ปฏิบัติ มีภาพพจน์ที่ดีต่อผู้ปฏิบัติ จนทำให้ผู้ปฏิบัติไม่กล้าที่จะทำใ้

บุคคลนั้นเสียภาพพจน์ที่ดีของตนไป คู่สัญญานี้จะทำหน้าที่รับรู้การดำเนินการของผู้ปฏิบัติและคอยให้กำลังใจและคอยแนะนำเท่าที่จะทำได้ โดยที่ผู้ปฏิบัติจะต้องส่งบันทึกผลการปฏิบัติให้คู่สัญญารับทราบเป็นระยะ ๆ คู่สัญญาไม่ได้ทำหน้าที่ควบคุม แต่จะทำหน้าที่เป็นกลไกทางจิตที่จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติควบคุมตนเองให้สามารถดำเนินการตามความตั้งใจของตนจนประสบผลสำเร็จ ดังนั้นระบบคู่สัญญาจึงเป็นระบบที่บุคคลสามารถใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องใด ๆ ที่ตนต้องการได้ด้วยตนเอง

วิธีการ

บุคคลใดที่มีความต้องการและตั้งใจจะพัฒนาตนเองในเรื่องใดก็ตาม สามารถดำเนินการตามระบบคู่สัญญาได้ ดังนี้

1. กำหนดเรื่อง/ปัญหา/จุดที่ต้องการพัฒนา โดยการสำรวจตัวเอง หรือขอข้อมูลเกี่ยวกับตนเองจากบุคคลอื่น
2. แสวงหาคู่สัญญาที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์
3. ตั้งปณิธานและขอคำแนะนำจากคู่สัญญา
4. วางแผนการดำเนินการโดยจัดทำเป็นโครงการ มีรายละเอียดของกระบวนการแก้ปัญหาครบถ้วน มีกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจน
5. นำโครงการไปให้คู่สัญญา และทำสัญญากับคู่สัญญา
6. ลงมือปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดในโครงการ
7. บันทึกผลการปฏิบัติและส่งให้คู่สัญญารับรู้เป็นระยะ ๆ ตามที่ตกลงไว้กับคู่สัญญา
8. เมื่อครบกำหนดระยะเวลา ประเมินผลการปฏิบัติตลอดโครงการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

9. ถ้ายังไม่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย ประเมินการปฏิบัติให้เหมาะสมขึ้น และลงมือปฏิบัติต่อไป โดยต่อระยะเวลาของโครงการออกไปอีก หรือถ้าได้ผลตามจุดมุ่งหมายทุกประการแล้ว แต่ผู้ปฏิบัติต้องการขยายขอบเขตการปฏิบัติต่อไปอีก อาจกำหนดจุดมุ่งหมายใหม่เพิ่มเติมวิธีการดำเนินการต่อไป หรือถ้าปฏิบัติได้ผลสมบูรณ์แล้ว ก็อาจยุติโครงการในเรื่องนั้นแล้วเริ่มดำเนินการเรื่องใหม่ต่อไป

3.5 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยใช้หลักการสอนด้านจิตพิสัย

(Affective Domain)

ทิตนา แชนมณี (2542 : 18 ; อ้างอิงมาจาก Bloom. 1956) ได้กล่าวถึง หลักการสอนด้านจิตพิสัยของบลูม ว่าบลูมได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) หรือด้านความรู้ความเข้าใจ จุดมุ่งหมายทางด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) หรือด้านการปฏิบัติ การกระทำ และจุดมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัย (Affective Domain) หรือด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และเจตคติทางด้านจิตพิสัย บลูมได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับ ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัยได้ ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใด ๆ ได้ บุคคลนั้นต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจในเรื่องนั้น ๆ ก่อน ดังนั้น หากเราต้องการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนี้เกิดการรับรู้และความสนใจในคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้น ๆ
2. ขั้นตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะไม่ได้รับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น ในการสอนจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นได้มีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้น และเกิดความพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่มากขึ้น
3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuating) หากบุคคลมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลเป็นที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยม ที่ต้องการช่วยให้บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป
4. ขั้นจัดระบบ (Organizing) การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรมใด ๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้น ๆ ได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย

วิธีการ

จากแนวคิดข้างต้น การที่จะปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคลเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นสามารถทำได้โดย

1. จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้นได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่ต้องการ ปลูกฝัง
2. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้มีการ คอบสนองในเรื่องนั้น และเกิดความพึงพอใจ
3. ช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น ๆ โดยการช่วยให้เขาเห็น ประโยชน์ ได้รับประโยชน์ หรือเกิดความพึงพอใจที่มากพอเพียง
4. ช่วยให้บุคคลนั้นมีโอกาสจัดระเบียบในการนำเรื่องนั้นไปใช้ใน ระบบชีวิตของตน และให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสม

3.6 การพัฒนาและการสอนคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยการประยุกต์ใช้พุทธ วิธีในการสอน

พุทธวิธีในการสอน หมายถึง วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์ ตามพระนามที่ได้รับการยกย่องว่า “สวดา เทวมนุสสานิ” ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พุทธศาสนิกชนหรือผู้ที่ สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา ต่างก็ทราบดีว่าพระพุทธเจ้านั้นทรงเป็นพระบรมครูที่ยอดเยี่ยม หาที่เปรียบมิได้ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่เมื่อพระองค์ทรงสอนแล้ว ผู้ฟังมักได้รับผลตามที่มุ่งหมาย คือ ได้บรรลุธรรมขั้นสูงบ้าง ต่ำบ้าง ตามพื้นฐานของผู้ฟัง การที่พระพุทธเจ้าทรงสามารถสอน อย่างได้ผลในเรื่องที่ลุ่มลึกที่สุดนั้น ก็เนื่องจากทรงเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยพระบริสุทธิ์คุณ พระปัญญา คุณ และพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทธองค์ทรงเป็นนักการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ พุทธวิธีและเทคนิค ต่าง ๆ ที่ทรงใช้จึงได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก (ทิสนา แคมมณี. 2542 : 21) ได้มีผู้เชี่ยวชาญ ทางด้านพระพุทธศาสนาและนักการศึกษาจำนวนหนึ่งได้ศึกษาพระไตรปิฎก และได้วิเคราะห์ พุทธวิธีการสอนออกมาให้ผู้สนใจอย่างสะดวกขึ้น ดังนี้

3.6.1 หลักธรรม : อริยสัจ 4

เป้าหมายของชีวิตที่สูงสุดของมนุษย์ คือ การดับทุกข์ และบรรลุถึงสภาวะของ การหลุดพ้น ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการตามหลักอริยสัจ 4 (พระเทพเวที (ประยูร ฑยุตโต). 2538 : 72) ซึ่งพจนานุกรมพุทธศาสตร์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2518 : 273) ได้อธิบายไว้ว่า

- 1) ทุกข์ หมายถึง สภาวะที่บีบคั้น สภาพที่ทนได้ยาก
- 2) สมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์
- 3) นิโรธ คือ ความดับทุกข์
- 4) มรรค คือ ข้อปฏิบัติได้ถึงความดับทุกข์

การประยุกต์หลักอริยสัจ 4 มาใช้ในการเรียนการสอน อันมีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มาใช้คู่กับแนวทางปฏิบัติที่เรียกว่า “กิจในอริยสัจ 4” อันประกอบด้วย ปริยญา การกำหนดรู้ ปทานะ การละ สัจฉิกิริยา การทำให้แจ้ง และภาวะนา การเจริญ จากหลักทั้งสอง สามารถกำหนดวิธีสอนได้ 4 ชั้น คือ

- 1) ชั้นกำหนดปัญหา (ชั้นทุกข์)
- 2) ชั้นตั้งสมมุติฐาน (ชั้นสมุทัย)
- 3) ชั้นทดลองและเก็บข้อมูล (ชั้นนิโรธ)
- 4) ชั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (ชั้นมรรค)

3.6.2 หลักธรรม : ไตรสิกขา

สุมน อมรวิวัฒน์ (2542 : 98) ได้ประยุกต์หลักไตรสิกขาซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาทางด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จะนำเข้าสู่ภาวะไตรสิกขา คือ สติ สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการเรียนการสอน โดยจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยผ่านขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ

- 1) ชั้นสติ หมายถึง ชั้นที่ผู้เรียนต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัย ทั้งกายและวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย เป็นปรกติ ร่างกายพร้อมที่จะเรียนรู้
- 2) ชั้นสมาธิ หมายถึง เป็นชั้นที่ผู้เรียนรวบรวมจิตใจความคิดให้แน่วแน่ ในจุดเดียว เรื่องเดียว
- 3) ชั้นปัญญา เป็นชั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิ ในการทำความเข้าใจสิ่งที่เรียนจนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องที่ตรงตามที่เป็นจริง

3.7 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยวิธีสอนแบบต่างๆ

ในปัจจุบันได้มีการส่งเสริมให้ครูมีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น ซึ่งการที่ครูจะสามารถจัดได้ ต้องอาศัยวิธีสอนแบบต่างๆ เข้ามาช่วยในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิธีสอนที่ใช้กันอยู่นี้สามารถนำมาใช้ในการสอนคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมได้ (ทิสนา เขมมณี. 2542 : 30) เช่น

3.7.1 การเล่านิทาน เป็นการสอนที่ใช้นิทานเป็นสื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เนื้อหาสาระที่ต้องการ ซึ่งครูอาจใช้สื่ออื่น ๆ ประกอบได้ เช่น หุ่น ภาพ แผ่นป้ายสาธิต การ์ตูน เป็นต้น นิทานที่ใช้มีหลายประเภท เช่น นิทานปรัมปรา (Fairy Tale) นิทานท้องถิ่น (Legend) นิทานเทพนิยาย (Myth) นิทานเกี่ยวกับสัตว์ (Animal Tales) นิทานคติธรรม (Fable) นิทานไม่รู้จบ (Cumulative Tales) และนิทานตลก (Humorous) นิทานใช้ได้ดีกับเด็กเล็กและเด็กกระด้าง ประถมศึกษา สำหรับเด็กโตและเยาวชนนิทานก็ยังใช้ได้ แต่เนื้อหานิทานต้องเหมาะกับระดับของผู้เรียน

3.7.2 การเล่นเกม เกมเป็นการเล่นภายใต้กติกาที่กำหนด โดยมีจุดมุ่งหมายของการเล่น โดยทั่วไปแล้วจะมีการแข่งขันเพื่อให้เกิดความสนุกสนานตื่นเต้น เกมการเล่น หลายเกม สามารถใช้ในการสอน และฝึกคุณธรรม และจริยธรรมต่าง ๆ ได้ดี เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ ความอดทน การมีน้ำใจนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ การให้อภัย การเล่นและทำงานเป็นทีม การเคารพสิทธิผู้อื่น เป็นต้น

3.7.3 การใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการสอนที่ใช้เรื่อง ที่คัดสรรมาหรือเขียนขึ้น ให้ผู้เรียนได้ศึกษา โดยมีประเด็นคำถาม ให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา เรื่องที่คัดสรรมาหรือเขียนขึ้นนี้ ควรจะเป็นเรื่องที่คล้ายคลึงกับความเป็นจริง

3.8 การจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยตรง

บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษาในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของสังคม จึงมี แนวปฏิบัติด้านการอบรมศีลธรรมจรรยาหรือการจัดสอนจริยศึกษา ดังต่อไปนี้

3.8.1 ดำเนินการจัดการเรียนการสอนด้านการจัดการกิจกรรมและโครงการ ทั้งที่เป็นกระบวนการของหลักสูตรประถมศึกษา และเสริมหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนรู้จักผิดชอบชั่วดี ปฏิบัติตนตามหลักของศีลธรรม ประเพณี และศาสนา

3.8.2 ประสานงานและร่วมมือกับสถาบันอื่นของสังคม เช่น ครอบครัว วัด องค์การ สมาคม อาสาสมัคร และหน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานอบรม ศีลธรรมและจิตใจแก่เยาวชน ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มสำคัญในสังคม

3.8.3 จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้มีความเป็นระเบียบ สะอาดสวยงามและสงบ เพื่อให้นักเรียนเกิดความเคยชินกับสภาพดังกล่าว นอกจากนี้ ครู และ บุคลากรในโรงเรียนยังทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีในแง่ของบุคลิกภาพ กิริยามารยาท และลักษณะนิสัย ที่ดีออกมาด้วย

3.8.4 โรงเรียนมีหน้าที่วางแผนงานในการป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนที่มีแนวโน้มไปในทางเลื่อม โดยเน้นการป้องกันให้มากที่สุด โรงเรียนจึงควรจัดกิจกรรมและบริการในด้านการให้คำปรึกษาและแนะแนวการติดต่อสัมพันธ์กับผู้ปกครองเพื่อป้องกันปัญหาเมื่อเริ่มมองเห็นปัญหาและเมื่อต้องแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว ปัญหาทางจริยธรรมของนักเรียนประถมศึกษาชั้นนั้น ไม่ค่อยมีมากนักเพราะเด็กในวัยนี้ยังเชื่อฟังผู้ใหญ่ เพราะต้องพึ่งพาผู้อื่นอยู่มาก หากจะได้มีบ้างก็ได้แก่ พฤติกรรมที่ก้าวร้าว การเห็นแก่ตัว การปรับตัว เป็นต้น นักเรียนที่เข้าสู่วัยเริ่มรุ่น เช่น นักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และปีที่ 6 อาจมีปัญหารีંગ เพื่อน เรื่องเพศ ยาเสพติด และปัญหาสุขภาพจิต จึงมีความจำเป็นที่โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมและบริการทางด้านการให้คำปรึกษาและแนะแนวอย่างดี (สุมน อมรวิวัฒน์. 2542 : 607)

กระบวนการทางสังคมในโรงเรียนที่เป็นการสร้างเสริมจริยธรรม

การสอนและพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษานั้นนอกจากจะเป็นการสอนอย่างเป็นระบบ ตามหลักสูตร แผนการสอน และระเบียบของการวัดและประเมินผลการสอนแล้ว ยังมีกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นหลายประการในโรงเรียนที่ช่วยสร้างเสริมและพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนได้อย่างดียิ่ง กระบวนการทางสังคมในโรงเรียนที่น่าจะนำมาอธิบายเนื่องด้วยเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน ดังนี้

1. การประพฤติตามเกณฑ์และระเบียบวินัยของโรงเรียน โรงเรียนประถมศึกษาทุกแห่งย่อมมีกฎเกณฑ์และระเบียบปฏิบัติที่นักเรียนต้องยึดถือและปฏิบัติตาม กฎและระเบียบเหล่านี้อาจบัญญัติขึ้นโดยกระทรวงศึกษาธิการ โดยผู้บริหารโรงเรียนและเกิดขึ้นโดยการตกลงร่วมกันของนักเรียนในโรงเรียนก็ได้ ตัวอย่างของกฎระเบียบได้แก่ เครื่องแบบ การแต่งกายของนักเรียน ความประพฤติ และกิริยามารยาทที่นักเรียนต้องปฏิบัติทั้งขณะที่อยู่ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน การรักษาสมบัติของส่วนรวม การรักษาความสะอาด การเคารพครู การเชื่อฟังคำสั่ง การละเว้น กิริยาก้าวร้าวและทะเลาะวิวาท การรักษาความปลอดภัยในบริเวณโรงเรียน ฯลฯ การปฏิบัติตามกฎระเบียบเหล่านี้นักเรียนจะต้องได้รับการบอกเล่า อบรม กวดขัน และสอดส่องดูแลให้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง วิธีที่ดีคือ การที่โรงเรียน ผู้บริหาร และครูได้ใช้วิธีสื่อสารความเข้าใจ เช่น การใช้ป้ายนิเทศ ป้ายประกาศ จุลสาร แผ่นปลิว หรือการประกาศ การอบรมหน้าเสาธง อันช่วยให้นักเรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของกฎระเบียบต่างๆ ครูได้จัดกิจกรรมและสถานการณ์ที่ฝึกฝนให้นักเรียนมีระเบียบวินัยในตนเอง มีความเคยชิน และปฏิบัติตนถูกระเบียบจนเป็นนิสัย ข้อสำคัญที่สุด นักเรียนต้องได้ตระหนักดีว่ากฎระเบียบมีไว้สิ่งที่จะขัดแย้งกับเสรีภาพ การเคารพกฎระเบียบเป็นการกระทำที่ทำให้สังคมมีความเรียบร้อยและทำให้คนหมู่มากอยู่ร่วมกันได้

อย่างมีความสุข การปฏิบัติตนตามกฎของโรงเรียนจึงเป็นการฝึกฝนคนอย่างหนึ่งที่นักเรียนจะสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงในสังคม โดยเป็นผู้ที่รู้จักเคารพกฎหมายและมีวินัยในตนเอง

2. ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับเพื่อนและความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู กระบวนการทางสังคมที่นักเรียนได้เรียนรู้ตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียน การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนนักเรียนด้วยกัน และการที่นักเรียนมีความรู้สึกศรัทธาไว้วางใจครูของเขานักเรียนได้มีเวลาอยู่กับครูและเพื่อนเป็นเวลาถึง 6 ปี ในโรงเรียนประถมศึกษา ตลอดเวลาอันยาวนานนักเรียนย่อมได้ประสบการณ์และการเรียนรู้ในเรื่องของความอดทน อดกลั้น รู้จักการให้อภัยลดความเห็นแก่ตัว เสียสละ รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการพูด การสื่อความหมายที่ทำให้กลุ่มเกิดความสามัคคีกัน รู้จักใจเขาใจเราและสามารถปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลกาลเทศะและชุมชนนั้น ๆ การที่นักเรียนได้มีประสบการณ์ทางสังคมเช่นนี้นับว่าเป็นการสร้างเสริมจริยธรรมโดยการเรียนจากชีวิตจริง ครูควรเอาใจใส่ชี้แนะและช่วยเหลือเมื่อนักเรียนเกิดปัญหาหรือหลงผิด และในกรณีที่นักเรียนบางคนมีปัญหาทางสังคม เช่น เป็นคนเก็บกด ก้าวร้าว มองคนในแง่ร้าย หรือเห็นแก่ตัวอย่างรุนแรง ฯลฯ ครูควรใช้วิธีการที่สุ่ม นุ่มนวล ตามหลักจิตวิทยาในการช่วยเหลือนักเรียนเหล่านั้น

3. สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนักเรียน การที่นักเรียนได้มาเรียนหนังสือร่วมกันเป็นจำนวนมากในโรงเรียนเป็นเวลานานถึง 6 ปีนั้น นักเรียนได้มีโอกาสพบปะสมาคมกับเพื่อนนักเรียนที่มีอายุน้อยกว่าที่อายุใกล้เคียงกัน และที่มีอายุมากกว่าการที่เด็กต่างวัยต่างเพศ และภูมิหลังแตกต่างกันมาอยู่ร่วมกันเช่นนี้ ย่อมมีสถานการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นทั้งภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เช่น การขัดแย้งกันด้านความคิดเห็น การทะเลาะวิวาทรังแกกัน การข่มขู่ลักขโมย การเลียนแบบและเอาอย่างกัน การแข่งขันชิงดีชิงเด่น การแบ่งพวกแบ่งกลุ่ม และเปรียบเทียบกันในด้านต่าง ๆ เป็นต้น จากการที่ได้เผชิญสถานการณ์เหล่านี้ นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการปรับตัว วิธีเลือกและการตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาตามหลักของเหตุผลอย่างสันติ ประสบการณ์ของการเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ในโรงเรียนนั้น หากนักเรียนได้รับการแนะนำชี้ทางที่ถูกจากครูที่เอาใจใส่ใกล้ชิด ก็นับว่านักเรียนมีโอกาสพัฒนาจริยธรรมตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา

4. การสร้างเสริมกำลังใจให้ประพฤตินั้น การให้รางวัล และการลงโทษ การสั่งสอนอบรมนักเรียนให้มีความประพฤตินั้น ปัจจัยที่ช่วยให้วิธีการสั่งสอนอบรมบังเกิดผลดีคือการให้รางวัลและการลงโทษอย่างมีเหตุผลและด้วยวิธีที่ถูกต้อง การเสริมกำลังใจหรือการให้รางวัลส่งเสริมให้นักเรียนประพฤตินั้นมีหลายวิธี เช่น การกล่าวคำชมเชย การให้เครื่องหมายของ

การทำดี การมอบรางวัล การประกาศเกียรติคุณ การยกย่องในที่ประชุมตามโอกาสอันควร เป็นต้น ส่วนการลงโทษนั้นอาจมีความยืดหยุ่นไปตามลักษณะของการกระทำ เช่น การกล่าวตู่ การขู่ การหักคะแนนความประพฤติ การประกาศความผิด การงดสิทธิอันพึงมีพึงได้ และการเขียนตี ทำทัณฑ์บน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ใ้รางวัลและการลงโทษจะบังเกิดผลในการสร้างเสริมจริยธรรมต่อเมื่อได้ปฏิบัติ ดังนี้

4.1 ให้รางวัลหรือลงโทษอย่างมีหลักเกณฑ์และเหตุผลอันเป็นที่ทราบและเข้าใจทั่วกันแล้ว

4.2 รางวัลหรือโทษต้องมีความเหมาะสมกับการกระทำ เหตุการณ์ผลที่เกิดขึ้น และวัยของผู้ที่ได้รับรางวัลหรือผู้รับโทษ

4.3 การพิจารณาให้รางวัลหรือลงโทษต้องมีความยุติธรรม ปราศจากอคติและไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจให้รางวัลหรือลงโทษ

4.4 การให้รางวัลหรือการลงโทษต้องเป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์มากกว่าการทำลายต้องก่อให้เกิดการแก้ไขมิใช่ก่อปัญหาอื่นตามมาทั้งด้านตัวครู นักเรียน ผู้ปกครอง กฎหมายและศีลธรรม

กระบวนการทางสังคมในโรงเรียน นับว่าเป็นกระบวนการทางการศึกษาอย่างหนึ่งในการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน หากโรงเรียนประถมศึกษาได้เห็นความสำคัญและวางแผนทางปฏิบัติที่ดีแล้ว ย่อมเป็นการช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้และได้รับการฝึกฝนอบรมทั้งทางด้านกิริยาท่าทาง ความประพฤติ วาจา และจิตใจอยู่เสมอ

โรงเรียนประถมศึกษาจึงเป็นแหล่งพัฒนาจริยธรรมโดยตรง ทั้งในแง่ของการสอนตามหลักสูตรและการสอนตามกระบวนการทางสังคมในโรงเรียน ซึ่งถ้าได้รับความร่วมมือจากบ้านและสถาบันต่างๆ ของสังคมด้วย ก็จะทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลมากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหาร ครูในโรงเรียน และความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

จริยธรรมของเด็กที่จบชั้นประถมศึกษา ย่อมบ่งชี้ถึงจริยธรรมของคนในสังคมส่วนใหญ่ซึ่งนักการศึกษาทุกคนต้องตระหนักถึงความสำคัญ และร่วมกันทำงานอย่างจริงจังเพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนรวม (สุนน อมรวิวัฒน์. 2542 : 615 - 618)

การจัดโครงการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา

โรงเรียนกับวิถีชีวิตแบบจริยธรรม โรงเรียนประถมศึกษานั้นมีอยู่เป็นจำนวนมากจำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 คุณภาพและลักษณะเฉพาะของโรงเรียนก็แตกต่างกันออกไป ตามลักษณะของที่ตั้ง บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม ชุมชน

ผู้บริหาร โรงเรียน ฯลฯ อย่างไรก็ตามโรงเรียนประถมศึกษาต่างๆ ไปที่เราพบคือ ภาพของโรงเรียนที่มีครูสอนนักเรียนตามบทบาทหน้าที่ มีรั้วรอบขอบชิด นักเรียนดำเนินชีวิตไปตามปกติเรียนหนังสือและพยายามสอบให้ได้กิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่มากนัก เป็นสิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นกับโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ของเขา

โรงเรียนประถมศึกษาซึ่งมีคุณภาพนั้นเราจะพบความจริงอย่างหนึ่งว่าวิถีชีวิตบรรยากาศของโรงเรียนเหล่านั้นได้สร้างเอกลักษณ์ เป้าหมายที่สำคัญทางการศึกษาของตนได้อย่างแจ่มชัด ไม่ว่าจะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ความเป็นเลิศทางวิชาการ การมีอิสระเสรีภาพในการดำเนินชีวิต ฯลฯ แน่นนอนโรงเรียนเหล่านี้ได้สร้างปรัชญาและเป้าหมายทางการศึกษาของตนเองขึ้น การดำเนินชีวิตของทุกคนก็ดำเนินไปตามแนวทางเหล่านั้น มีกิจกรรมการศึกษาหลายประเภทที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้คิด ได้ปฏิบัติจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยตามบรรยากาศ วิถีชีวิตและความเชื่อของโรงเรียนเหล่านั้นการจัดโครงการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาจะเป็นเป้าหมายและวิถีชีวิตอีกแนวทางหนึ่งสมควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นในโรงเรียนเป็นอย่างยิ่ง ความสำคัญเริ่มแรกจึงต้องกำเนิดปรัชญาและเป้าหมายในเชิงความคิดว่า “โรงเรียนกับวิถีชีวิตแบบจริยธรรม” ยิ่งเป้าหมายที่เกิดขึ้นชัดเจนเป็นที่ยอมรับและเกิดความคิดของทุกคนในโรงเรียน จะยังมีส่วนในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างทุกประเภทที่จัดขึ้นได้รับความร่วมมือร่วมใจเกิดความรู้สึกร่วมกันในการดำเนินการการเสียดละ การมีจิตใจมุ่งมั่นกับความก้าวหน้าของโรงเรียนอยู่ตลอดเวลา ปรัชญาและเป้าหมายของการดำเนินชีวิตเชิงจริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นที่โรงเรียนกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจนออกมา เพื่อเป็นปทัสถาน

ในการดำเนินงานกิจกรรมทางจริยธรรมรูปแบบที่จัดขึ้นในโรงเรียน

การจัดโครงการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา จึงมีกิจกรรมหลาย ๆ ประเภท หลาย ๆ วิธีที่จะสนองตอบต่อเป้าหมายและแนวคิดดังกล่าวให้เกิดเป็นผลสำเร็จที่ชัดเจนออกมา เอกวิทย์ ฌ ถलग ได้เสนอแนวทางที่สอดคล้องกับลักษณะดังกล่าว ในการปลูกฝังจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียนในวัย 6 – 12 ขวบ ไว้ในบทความวิชาการ “การพัฒนาค่านิยมของเด็ก ข้อเสนอแนะบางประการ” ดังต่อไปนี้

1. สร้างสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเด็ก ให้เด็กสามารถซึมซับจริยธรรมที่ต้องการปลูกฝังโดยผู้ใหญ่ไม่ต้องเสียเวลาพร่ำสอนจนเกินไป เช่น ถ้าอยากให้เด็กเป็นคนสะอาดก็ต้องเพียรพยายามให้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดเป็นเวลานานสัก 6 ปี 9 ปี 12 ปี เด็กก็จะเข้าใจความสะอาดและพัฒนานิสัยรักสะอาดขึ้นในตัวอย่างแน่นอนแน่นอน

2. ให้เด็กอยู่ใกล้ชิดตัวอย่างที่ดี เช่น ถ้าต้องการให้เด็กมีความซื่อสัตย์ ผู้ใหญ่ต้องมีความซื่อสัตย์ คิดอย่างไร สอนอย่างไร ก็ประพฤติปฏิบัติอย่างนั้น เมื่อเด็กได้เห็นตัวอย่างเช่นนั้น นานๆ เขาก็จะยอมรับคุณธรรมจริยธรรมคือความซื่อสัตย์ได้โดยไม่สับสนและขัดแย้ง

3. เสนอปัญหาให้เด็กคิด เมื่อเด็กเห็นปัญหาของคนอื่น หรือของสังคมที่ตนเป็นส่วนหนึ่งมา กๆ ก็จะนำไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของตนเอง และเกิดความเปลี่ยนแปลงแบบคาย บางอย่างขึ้นในตัว คือ ได้ศึกษาวิเคราะห์จนเกิดความสำนึก (Self realization) มากขึ้น และเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพฤติกรรมของตนเองโดยไม่รู้ตัว

4. แสวงหาแบบอย่างวัฒนธรรมที่ดีงาม และชี้แนะให้เด็กเข้าใจ อาจเกี่ยวกับ ศิลปะ หรือธรรมชาติก็ได้ การชักนำให้เด็กศึกษาและเข้าใจวัฒนธรรม หรือธรรมชาติความเป็นจริงของสรรพสิ่งก็เป็นทางหนึ่งที่จะขัดเกลาคิดของเด็กรให้ประณีตและพัฒนาค่านิยมของเด็กได้

5. จัดให้เด็กได้ศึกษาประสบการณ์จากวิชาการบางอย่าง ซึ่งสามารถพัฒนา ค่านิยม เช่น วิทยาศาสตร์ช่วยสร้างค่านิยมให้เด็กรักความจริงมีเหตุผล ศิลปะช่วยขัดเกลาคำให้จิตใจละเอียดอ่อน พัฒนาสุนทรียภาพให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก เป็นต้น

6. สร้างและปฏิบัติตามระเบียบวินัย ระเบียบในที่นี้ไม่ได้หมายถึงวินัย ที่ผู้ใหญ่คิดเอาเองตามลำพังและเผด็จการครอบให้เด็ก แต่หมายถึงจริยธรรมที่ผู้ใหญ่และเด็กยอมรับนับถือร่วมกันตรงกันเป็นวินัยที่มุ่งสร้างความมีวินัยให้แก่ตนเอง

7. สนทนาวิสาสะในชีวิตประจำวัน เมื่อได้พบเห็นหรือสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ในบ้านและนอกบ้าน ก็นำมาข่อยให้เด็กเห็นคุณค่า เห็นความหมายของสิ่งนั้น ๆ

8. ให้โอกาสแก่เด็กจัดตั้งเป็นกลุ่มก้อนเพื่อศึกษาหาความรู้ในรูปของสโมสร หรือชมรม เช่น ชมรมธรรมชาติศึกษา ชมรมศิลปะ ชมรมได้วาที เป็นต้น การให้อิสระภาพแก่เด็ก ตามรสนิยมและความปรารถนาของตนในทางที่ไม่เป็นพิษไม่เป็นภัยเช่นนี้เป็นการสร้างบรรยากาศ และให้โอกาสเด็กได้พัฒนาตนเองตามพื้นฐานความถนัด ความสนใจ โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นและวัย ที่ใกล้เป็นผู้ใหญ่เต็มตัว

9. สร้างคำขวัญ หรือภาษิตที่คนส่วนใหญ่จะยอมรับนับถือร่วมกัน ทั้งนี้ต้องอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม เพราะถ้าจะกลายเป็นการปลุกกระดม คือ ดึงคนส่วนใหญ่ให้เกิดความรู้สึก ร่วมกันโดยไร้ปัญญา ไร้สติ หรือมีฉันทันถ้าพร่ำเพรื่อเกินไปก็อาจจะเป็นของแสลง ทำให้เด็กที่มีความคิดเกิดปฏิกริยาไม่ยอมรับเลยก็เป็นได้

10. แน่แนว หรือให้คำแนะนำปรึกษาเฉพาะตัวเป็นรายบุคคล เพราะเด็กต้องการความใกล้ชิด ต้องการคำแนะนำ และต้องการการแนะแนวเป็นครั้งคราว โดยเฉพาะเมื่อเด็กมีปัญหาถ้ามีผู้ใหญ่ที่เห็นใจ เข้าใจปัญหาและสอดคล้องดูแลทุกข์สุข ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวของเด็กแล้วก็จะยอมจะเป็นความอ่อนใจของเด็กไม่ว่าแห้วและมีที่พึ่ง

การปลูกฝังจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียนในระดับประถมศึกษาจึงนับเป็นกระบวนการที่ต้องใช้สอนคุณธรรมเหล่านั้นโดยตรง การจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กในอันที่ซึมซับสิ่งเหล่านั้นด้วยตนเอง และที่สำคัญที่สุดคือการส่งเสริมให้เด็กได้นำสารประโยชน์ข้อคิด มโนคติ เนื้อหาที่ได้รับจากการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง โดยที่โรงเรียนจะต้องพยายามให้โอกาสกระตุ้น ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กได้เข้าไปมีส่วนร่วมมากที่สุดตามความสามารถและความสนใจของแต่ละบุคคล

โครงการส่งเสริมจริยธรรมที่เสนอต่อไปนี้เป็นทั้งกิจกรรมของครูและนักเรียนที่จะนำไปใช้ในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี และอาจสามารถคิดเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของโรงเรียนในแต่ละแห่งก็เป็นได้ คือ

1. การปฐมนิเทศ
2. การฝึกนั่งสมาธิเบื้องต้น
3. การจัดกิจกรรมโฮมรูม
4. การจัดกิจกรรมการพัฒนาตนเอง
5. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
6. การจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องลักษณะเรียบร้อยและมีระเบียบวินัย
7. กระบวนการประเมินผลการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน (สุมน อมร

วิวัฒน์. 2542 : 648-650)

การปลูกฝังให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา เพราะการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาเป็นการจัดการศึกษาให้กับวัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงวัยที่สำคัญของชีวิตที่พร้อมจะหักเหไปในทิศทางที่ดีและไม่ดีได้โดยง่าย ประกอบกับสภาพแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มีสถานบริการต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น สวนอาหารหรือภัตตาคาร สนุกเกอร์คลับ ดิสโก้เทค เกมไฟฟ้า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต และพฤติกรรมของบุคคลในสังคม นักเรียนในระดับมัศึกษาก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง ย่อมได้รับอิทธิพลทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การสร้างภูมิคุ้มกันได้แก่ นักเรียนเหล่านั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ดังที่มีผู้กล่าวไว้หลายท่าน ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 4) กล่าวว่า การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม มีความสำคัญต่อตนเองและสังคม โดยเฉพาะครูทุกคนตระหนักและมีความรับผิดชอบทั้งด้าน ความประพฤติที่เป็นแบบอย่างตลอดทั้งการเอาใจใส่ดูแล ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้นักเรียนเป็นทั้งคนดีและคนเก่ง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธี ทูลเกล้าถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ของ 5 สถาบัน ณ ศาลาศิตตาลัย เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2532 ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

“...การสอนคนให้เก่งนี้ถ้าดีเฉพาะบางแง่บางมุม อาจเห็นว่าเป็นว่า สอดคล้องต้องกับสมัยเร่งรัดพัฒนาแต่ถ้ามองให้ถี่ถ้วนรอบด้านแล้วจะเป็นการมุ่งสอนคนให้เก่ง เป็นเกณฑ์อาจทำให้เกิดจุดบกพร่องต่างๆ ขึ้นในตัวบุคคลได้ไม่มากนักน้อย ที่สำคัญก็คือ

1. บกพร่องในความคิดพิจารณาที่รอบคอบและก้าวไกล เพราะใจร้อน เร่งจะทำให้เสร็จโดยเร็วเป็นเหตุให้การทำงานผิดพลาด ขัดข้อง และล้มเหลว
2. บกพร่องในความนับถือและเกรงใจผู้อื่น เพราะถือว่าตนเป็นเลิศ เป็นเหตุให้เย่อหยิ่ง มองข้ามความสำคัญของบุคคลอื่นและมักก่อนความขัดแย้งทำลายไมตรีจิต มิตรภาพ ตลอดจนความสามัคคีระหว่างกัน
3. บกพร่องในความมัธยัสถ์พอเหมาะพอดี ในการกระทำทั้งปวง เพราะมุ่งหน้าแต่จะทำให้เด่นให้ก้าวหน้า เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวเอาเปรียบ
4. บกพร่องในจริยธรรม และความรู้จักผิดชอบชั่วดี เพราะมุ่งแต่จะ แสวงหาประโยชน์เฉพาะตัวให้เพิ่มพูนขึ้น เป็นเหตุให้ทำความผิดและความชั่วสามารถทุจริตโดย ไม่สะดุ้งสะเทือน...”

สรุปแนวทางการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

1. จัดโรงเรียนและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการสอนคุณธรรม จริยธรรมอย่างสืบเนื่องสม่ำเสมอ
2. ให้นักเรียนได้เห็นตัวแบบทางคุณธรรมที่หลากหลายให้ครูอาจารย์และให้ เจ้าหน้าที่ทุกๆ คนในโรงเรียน ประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมตามหน้าที่ของตน โดยสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย
3. ดำเนินการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งนอกและในห้องเรียนให้ประพฤติปฏิบัติ ตามหลักจริยธรรม และหน้าที่ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอสืบเนื่องไม่ขาดตอน
4. กิจกรรมการส่งเสริมการจัดจริยธรรมภายนอกโรงเรียนให้สัมพันธ์กัน ภายในโรงเรียน

5. กำหนดระเบียบโรงเรียนในเรื่องต่างๆ ตามหลักจริยธรรม และดำเนินการให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ
6. ส่งเสริมการสอนจริยธรรมในห้องเรียน ให้มีทั้งการเรียนทฤษฎีและปฏิบัติ
7. ส่งเสริมให้มีการสอนแทรกคุณธรรม จริยธรรม ในการสอนวิชาต่างๆ และจัดกิจกรรมทุกอย่างของโรงเรียน
8. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้คิด วิเคราะห์เชิงจริยธรรม ให้มากที่สุดเมื่อมีโอกาส
9. จัดกิจกรรมเพื่อยกย่องชมเชย เมื่อนักเรียนปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรม
10. จัดให้มีอุปกรณ์การเรียนการสอนจริยธรรม คุณธรรม กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และห้องจริยธรรม ตามความเหมาะสม
11. ส่งเสริมให้นักเรียนประเมินผลงาน การปฏิบัติตน แล้วนำผลการประเมินไปปรับปรุงเพื่อพัฒนางาน และพัฒนาตนเองต่อไป
12. จัดให้มีการประเมินผล และเสนอผลการจัดการปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม อย่างสม่ำเสมอทุกระยะ
13. จัดกิจกรรมกระตุ้นให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของคุณธรรมที่มีต่อตนเองและสังคม
14. ส่งเสริมให้นักเรียนคิดวิเคราะห์คุณธรรมที่ทำให้งานสำเร็จผล
15. ให้นักเรียนได้มีโอกาสสำรวจตนเอง และเลือกแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมตามที่ต้องการ
16. จัดให้มีการประสานงานกับผู้ปกครอง ชุมชน และบุคลากรที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHATTARAJABHANGKHOH UNIVERSITY

สรุปคุณลักษณะของครูที่เอื้อต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

1. เป็นแบบอย่างที่ดี
2. เป็นกัลยาณมิตร มีน้ำใจ ให้กำลังใจ และเสริมแรง นักเรียนได้พัฒนาตนเอง
3. ใฝ่หาความรู้ทางธรรม และจิตวิทยาอยู่เสมอ
4. ทำงานอย่างมีหลักการ และระบบ

5. มีความสามารถในการตั้งคำถามหลากหลาย เพื่อกระตุ้นให้นักเรียน
คิดวิเคราะห์เชิงจริยธรรม

6. สามารถสร้างสื่อและนำเสนอการณ์แวดล้อม (ข่าวเหตุการณ์เฉพาะหน้า
 ฯลฯ) มาใช้ประโยชน์ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ได้อย่างหลากหลาย

สรุปคุณธรรมจริยธรรม ที่ควรปลูกฝังในโรงเรียน

1. หลักสูตรแนวคิดพื้นฐาน หลักการ จุดหมาย จุดประสงค์ของ
กลุ่มวิชา/รายวิชา
2. สภาพสังคมปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ขนบธรรมเนียม
นิยมประเพณี วัฒนธรรม ผลการวิจัย ข้อคิดเห็นของนักวิชาการ
3. สภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียน ปรัชญาคำขวัญ
ของโรงเรียนสภาพปัญหาของโรงเรียนและชุมชน การระดมแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒินักวิชาการ
ผู้นำท้องถิ่น และคณะกรรมการการศึกษาของโรงเรียน
4. นโยบายและทิศทางการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา พ.ศ. 2534-
2535 กรมสามัญศึกษา เน้นคุณธรรมเรื่องชั้น ประหยัด ซื่อสัตย์ กตัญญู รับผิดชอบพึ่งตนเอง
มีวินัย

วิธีการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมมีหลักการ 3 วิธี คือ

วิธีที่ 1 การสอดแทรกในการสอนรายวิชาต่างๆ

วิธีที่ 2 การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยตรง

วิธีที่ 3 การบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน

3.9 การบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน

การสอดแทรกในการสอนรายวิชาต่างๆ

การให้การศึกษาในโรงเรียนนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญ 2 ประการ คือ มุ่งพัฒนา
เสริมสร้างให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีความรู้ และให้เป็นผู้มีความประพฤติดีซึ่งจุดมุ่งหมายทั้ง 2
ประการดังกล่าว จะบรรลุผลสำเร็จได้หรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับครูผู้สอนเป็นสำคัญ

กระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 55-60) ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรม
การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยวิธีการสอดแทรกในการสอนรายวิชาต่างๆ ได้แก่ การสอดแทรก
ในการนำเข้าสู่บทเรียน และการสอดแทรกในกิจกรรมหรือเนื้อหา การศึกษาในโรงเรียนเป็นแบบ
จำลองในการดำรงชีวิตของเขาวงกตที่จะออกไปสู่สังคมอนาคตในชุมชน ดังนั้นการจัดบรรยากาศ

การดำรงชีวิตในโรงเรียนจึงมีความจำเป็นที่ต้องให้ผู้เรียนได้รู้จักฝึกคุณธรรม จริยธรรมอย่างผสมผสานกลมกลืนทั้งในโรงเรียนกระแสของสังคมชุมชนและโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโลกไร้พรมแดน

กระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 49-50) ได้กำหนดขอบข่ายของงานพัฒนาให้นักเรียนมีวินัยคุณธรรมจริยธรรม ไว้ดังนี้

1. กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาความประพฤติ และระเบียบวินัย
  - 1.1 กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี นักศึกษาวิชาทหาร
  - 1.2 กิจกรรมอบรมนักเรียนประจำสัปดาห์
  - 1.3 กิจกรรมเข้าค่ายนักเรียนใหม่
  - 1.4 การรักษาความสะอาด การตรงต่อเวลา การแต่งกาย การเข้าแถว

ทำความเคารพ

2. กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม
  - 2.1 การประหยัดและออม
  - 2.2 การเสียสละ
  - 2.3 ความขยันหมั่นเพียร
  - 2.4 ความอดทน อดกลั้น
  - 2.5 ความเมตตา กรุณา
  - 2.6 ความสามัคคี
  - 2.7 มีหลักฐานการจัดและมีการเผยแพร่

กระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 60-65) ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยวิธีการบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน ได้แก่

1. จัดกิจกรรมภายในโรงเรียน เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด กิจกรรมชุมนุม กิจกรรมส่งเสริมหลักสูตร เป็นต้น
2. จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน เช่น บริเวณโรงเรียนสะอาดร่มรื่น สวยงาม มีป้ายคำขวัญเตือนใจนักเรียน มีการรักษาสถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ อยู่ในสภาพดี เป็นต้น
3. จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน เช่น กิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมเนื่องในวันรัฐพิธี/ราชพิธี กิจกรรมวันพ่อ/วันแม่/วันเด็ก กิจกรรมต่อต้านโรคเอดส์ กิจกรรมรณรงค์ ประชาธิปไตย กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สรุปได้ว่า การส่งเสริมให้นักเรียนมีวินัย คุณธรรม จริยธรรมเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ในการปฏิบัติงานปกครองนักเรียน ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้น ความรู้คู่ความดีเพื่อให้สามารถออกไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างสันติสุข ทั้งนี้ต้องมีการดำเนินงาน ที่เป็นระบบและละเอียดอ่อน เนื่องจากเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจและเป็นเรื่องที่ต้องร่วมมือกันทุกฝ่ายในการปลูกฝังความดีงามให้แก่นักเรียน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

จิตรประสงค์ ขาวเจริญ (2540 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครู เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตพัฒนาพื้นที่ ชายฝั่งทะเลตะวันออกเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือครูระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น จำนวน 360 คน จากโรงเรียน 26 แห่ง ใน 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา, ชลบุรี และระยอง ผลการศึกษาพบว่า

1. ความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ครูเห็นด้วยระดับมาก ($\bar{X} = 3.82$)
2. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ครูเห็นด้วยระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$)
3. การอบรมนักเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก ($\bar{X} = 3.70$)
4. การเรียนการสอนในห้องเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$)
5. การเรียนการสอนนอกห้องเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก ($\bar{X} = 3.84$)
6. การวัดผลและประเมินผล ครูเห็นด้วยระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$)

และเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียนตามตัวแปรเพศ หมวดวิชา ที่สอนประสบการณ์การสอนและขนาดโรงเรียน พบว่า มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่เมื่อพิจารณาทางด้าน พบว่า (1) ความคิดเห็นของครูระหว่าง หมวดวิชาเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ด้านความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรม ด้านหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ด้านการอบรมนักเรียน และด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) ความคิดเห็นของครูที่สอนในโรงเรียนขนาดต่างกัน เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ด้านหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน ด้านการเรียนการสอนนอกห้องเรียน และด้านการวัดผลและประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พีระพงศ์ เจริญพันธุ์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ศึกษาการดำเนินการ ปัญหา สาเหตุ และการแก้ไขปัญหาการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ของโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ อาจารย์ที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนกระสังพิทยาคม จำนวน 38 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. การสอดแทรกในการสอนรายวิชาต่างๆ ครูอาจารย์ผู้สอนในโรงเรียนได้ปลูกฝังคุณธรรม โดยในชั้นการนำเข้าสู่บทเรียนการสอนรายวิชาต่างๆ ได้พูดถึงเนื้อหาหรือกิจกรรมที่ครอบคลุมหมายให้นักเรียนปฏิบัติได้มากน้อยเท่าไร โรงเรียนกำหนดการปลูกฝังคุณธรรมทุกด้านในการสอนเนื้อหาวิชาในทุกรายวิชาและทุกครั้งที่ทำการสอน ปัญหาที่พบส่วนมากจะเกิดจากตัวนักเรียนเอง คือ นักเรียนบางส่วนไม่ให้ความสนใจ อีกทั้งยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าวเท่าที่ควร การสอดแทรกคุณธรรมด้านต่างๆ ในเนื้อหาวิชาที่สอนเป็นสิ่งปฏิบัติได้ยาก เนื่องจากอาจารย์ผู้สอนขาดเทคนิควิธีการปลูกฝังคุณธรรมด้านต่างๆ ซึ่งโรงเรียนแก้ปัญหาโดยจัดทำโครงการอบรมสัมมนาเทคนิควิธีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ครูอาจารย์
2. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยตรง โรงเรียนได้ดำเนินการโดยการสอนรายวิชาที่มีเนื้อหาด้านคุณธรรม จริยธรรม มีการใช้สื่อการสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม มีการอบรมหน้าเสาธงโดยครูเวรและครูที่ปรึกษา มีการอบรมประจำสัปดาห์โดยคณะกรรมการงานคุณธรรมและจริยธรรมเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้การอบรม มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญอื่นๆ การจัดกิจกรรมค่ายพุทธบุตร แต่โรงเรียนขาดงบประมาณในการดำเนินการนักเรียนบางส่วนยังไม่มีการปฏิบัติตามเป้าหมาย เนื่องจากสื่อภายนอกมีอิทธิพล เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ มีการลอกเลียนแบบในตัวอย่างที่ไม่เหมาะสม โรงเรียนได้แก้ปัญหาโดยการให้คำแนะนำการเลือกสื่อการเชิญวิทยากรมาให้การอบรมมากขึ้น และจัดสรรงบประมาณให้เพิ่มเติม

3. การบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน โรงเรียนได้มีกำหนด ภาวะเบียบในการอยู่ร่วมกัน อาจารย์ทุกคนและนักเรียนร่วมมือกัน การจัดกิจกรรมการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน มีการจัดกิจกรรมพิเศษนอกเหนือจากการเรียนการสอน จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ปัญหา สำคัญที่พบคือ การจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมไม่สามารถจัดได้ครบทุกระดับชั้น นักเรียน บางส่วนขาดความสนใจและไม่กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนแก้ปัญหาโดย จัดให้มี ป้ายคำเตือนคำสุภาษิต เพื่อปลูกฝังคุณธรรมด้านต่างๆ ขอความร่วมมือจากส่วนราชการ ชุมชน และวัด เพื่อกำหนดมาตรการและแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกัน

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง จริยธรรมของอาจารย์ และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย กรุงเทพมหานคร ได้ศึกษาจริยธรรมของอาจารย์และนักเรียน มัธยมศึกษาตอนปลาย โดยขอความร่วมมือจากอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัด กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มัธยมศึกษาตอนปลาย (มัธยมสาริต) สังกัดคณะศึกษา ศาสตร์ ครุศาสตร์ ทบวงมหาวิทยาลัย และมัธยมศึกษาตอนปลายสังกัด คณะกรรมการการศึกษา เอกชน กระทรวงศึกษาธิการ สรุปผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่า การเรียงลำดับจริยธรรม 10 ด้าน ของอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายมีความสัมพันธ์ กัน ส่วนคะแนนจริยธรรมไม่มีความสัมพันธ์กันในทางบวก และอาจารย์มัธยมศึกษาตอนปลาย เพศหญิงและเพศชายมีคะแนนจริยธรรมสูงกว่าอาจารย์เพศชายมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีอายุและ สถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีคะแนนจริยธรรมรายด้านและคะแนนจริยธรรมรวมทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน และที่สังกัดประเภทโรงเรียนต่างกันมีคะแนนจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง ความยุติธรรม ความเสียสละ ความสามัคคี และคะแนนจริยธรรม รวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายเพศหญิงและเพศชาย มีคะแนนจริยธรรมราย ด้านและคะแนนจริยธรรมรวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และที่สังกัดประเภทโรงเรียน ต่างกันมีคะแนนจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความ เคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง ความยุติธรรม ความเสียสละ ความสามัคคี และคะแนนจริยธรรม รวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

สำหรับระดับจริยธรรมรายด้านของอาจารย์มัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับ 3 (มีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็ก ๆ) และอยู่ในระดับ 4 (มีจริยธรรมเพื่อ

ผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม) ส่วนระดับจริยธรรมรายด้านของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย อยู่ในระดับ 3 (มีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็ก ๆ) และระดับจริยธรรมรวมทุกด้านของอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับ 3 (มีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็ก ๆ)

จิระศักดิ์ สวงวนชีพ (2542 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาด้านปฏิบัติตนด้านคุณธรรมและจริยธรรม สำหรับครู-อาจารย์ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม มีความมุ่งหมายเพื่อการศึกษาการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม และจริยธรรม สำหรับครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ครู-อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในจังหวัดนครพนม ปีการศึกษา 2541 จำนวนทั้งสิ้น 298 คน ผลการศึกษาค้นคว้า สรุปได้ดังนี้

1. การปฏิบัติตนด้านคุณธรรม และจริยธรรมสำหรับครู-อาจารย์ อยู่ในระดับมาก
2. ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม และจริยธรรม พบว่าครู-อาจารย์ชายมีระดับการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมมากกว่าครู-อาจารย์หญิงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีระดับการปฏิบัติตนด้านจริยธรรม มากกว่าครู-อาจารย์หญิงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่เมื่อเปรียบเทียบตามสถานภาพ ระหว่างครู-อาจารย์โสด และที่สมรสแล้วพบว่า ระดับการปฏิบัติตนในด้านคุณธรรม จริยธรรม ไม่แตกต่างกัน ในส่วนของระดับตำแหน่งพบว่า ครู-อาจารย์ที่มีระดับตำแหน่งสูง คือ ระดับ 7-8 มีการปฏิบัติตนในด้านคุณธรรม มากกว่าระดับตำแหน่งอื่น แต่ในส่วนของปฏิบัติตนด้านจริยธรรม พบว่ามีระดับการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน

เดวิยน พันธอนู (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน และประธานกรรมการโรงเรียนความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูผู้สอน และประธานกรรมการโรงเรียน เกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย 9 ด้าน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูผู้สอน จำนวน 369 คน และประธานกรรมการโรงเรียน จำนวน 259 คน ผลการศึกษาพบว่า

1. มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมและจำแนกตามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นรายด้านทั้ง 9 ด้าน โดยมีรายชื่อที่มีคุณธรรมค่อนข้างสูง จำนวน 1 ข้อ ในแต่ละด้านดังนี้ เข้าร่วมงานสังคมตามที่ได้รับคำเชิญ อุทิศเวลาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ร่วมกันกับคนใกล้ชิดหรือพรรคพวกในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนจากตำแหน่งหน้าที่ คัดสินปัญหาด้วยความเป็นธรรมตามหลักการและเหตุผล จัดให้มีการประชุมผู้ร่วมงานอยู่อย่างสม่ำเสมอ แต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ไว้วางใจ ให้อภัยผู้ร่วมงานอยู่อย่างเอื้อนิตย บริหารงานโดยยึดระเบียบแบบแผนของทางราชการเป็นหลัก

2. ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียน โดยรวมและในรายด้าน 6 ด้านไม่แตกต่างกัน แต่ประธานกรรมการโรงเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียน ใน 3 ด้านที่เหลืออกจากครูผู้สอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านมีความเมตตา กรุณาต่อผู้ร่วมงานและผู้อื่น ด้านมีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน และด้านมองโลกในแง่ดี

พยุง สารทอง (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัญหาและการปฏิบัติตนตามคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม จำแนกตามขนาดโรงเรียน ตามกรอบคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียน 3 ด้าน คือ ด้านคุณธรรมในการครองตน ด้านคุณธรรมในการครองคน ด้านคุณธรรมในการครองงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม จำนวน 114 คน จำแนกเป็น ผู้บริหารโรงเรียนขนาดใหญ่ 28 คน ผู้บริหารโรงเรียนขนาดกลาง 54 คน ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก 32 คน ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า

1. การปฏิบัติตนตามคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม โดยรวม ด้านคุณธรรมในการครองงาน และด้านคุณธรรมในการครองคน อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านคุณธรรมในการครองคนอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาตามขนาดของโรงเรียน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง มีระดับการปฏิบัติ โดยรวมด้านคุณธรรมในการครองงาน และด้านคุณธรรมในการครองคน อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านคุณธรรมในการครองคนอยู่ในระดับปานกลาง แต่ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดเล็ก มีระดับการปฏิบัติโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านคุณธรรมในการครองตน และด้านคุณธรรมในการครองคน อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนในด้านคุณธรรมในการครองงานอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน โดยมีรายชื่อที่มีระดับการปฏิบัติด้านคุณธรรมในการครองตน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีวาจาสุภาพ

ทุกทนายผู้พบเห็นทันที ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมอริยสัง 4 ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ เอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้ได้บังคับบัญชา ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมอริยสัง 4 สำหรับรายชื่อด้านคุณธรรมในการครองคน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ พுகต่อผู้ร่วมงานโดยใช้วาจาสุภาพอ่อนโยน ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมสังคหัตถ์ 4 ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ใช้อำนาจบังคับบัญชาให้ได้มาซึ่งลากลักการะทรัพย์สิน ตลอดจนแรงงาน ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมทศพิธราชธรรม และรายชื่อด้านคุณธรรมในการครองงาน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ มีความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมฆราวาสธรรม 4 ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ให้คำปรึกษาและเป็นที่พึ่งแก่ผู้ได้บังคับบัญชา ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมฆราวาสธรรม 4

2. ปัญหาการปฏิบัติตนตามคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านคุณธรรมในการครองคน และด้านคุณธรรมในการครองงาน มีปัญหาระดับการปฏิบัติเช่นเดียวกัน ส่วนด้านคุณธรรมในการครองตน มีปัญหาระดับปฏิบัติรองลงมา เมื่อพิจารณาตามขนาดของโรงเรียน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ที่มีความคิดเห็นปัญหาระดับการปฏิบัติจากมากไปหาน้อย คือ ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ และขนาดกลาง โดยมีรายชื่อที่มีปัญหาระดับการปฏิบัติด้านคุณธรรมในการครองตน ที่มีลำดับสูงที่สุด ขาดการวางแผนในการรับ-จ่าย ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมสัปปริสธรรม 7 ส่วนข้อที่มีลำดับน้อยที่สุด คือ ขาดหลักยึดในการทำงานเป็นคนเสมือนไม้หลักปักเลน ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมอริยสัง 4 สำหรับรายชื่อด้านคุณธรรมในการครองคนที่มีลำดับสูงที่สุดคือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ต่อครูและผู้ร่วมงานเป็นบางโอกาส เพราะตนเองมีปัญหาเรื่องการใช้จ่ายเงิน ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมพรหมวิหาร 4 ส่วนข้อที่มีลำดับน้อยที่สุดคือ เอื้อเฟื้อต่อผู้ได้บังคับบัญชาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แต่ไม่กล้าทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมสังคหัตถ์ 4 และรายชื่อด้านคุณธรรมในการครองงาน ที่มีลำดับสูงที่สุด ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ ข่มใจ เมื่อผู้อื่นเอาเปรียบต่อการละเลยการปฏิบัติงานในหน้าที่ ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมฆราวาสธรรม 4 ส่วนข้อที่มีลำดับน้อยที่สุด คือ มีอารมณ์ไม่ดีเมื่อมีปัญหากับการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นคนไม่ชอบยิ้มแย้มแจ่มใส ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมกัลยาณมิตร 7

บุญร่วม กิตการ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปฏิบัติตนตามคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของครูประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติตนตามคุณธรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านคุณธรรมในการครองตน ด้านคุณธรรมในการครองคน ด้านคุณธรรมในการครองงาน

ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ตามทัศนะของครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม จำนวน 356 คน ปฏิบัติงานโรงเรียนขนาดเล็ก 69 คน โรงเรียนขนาดกลาง 128 คน โรงเรียนขนาดใหญ่ 159 คน ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า

1. ระดับการปฏิบัติตนตามคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม โดยส่วนรวมและเป็นรายด้าน มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยเรียงตามลำดับดังนี้ คุณธรรมในการครองตน คุณธรรมในการครองคน และคุณธรรมในการครองงาน

2. ระดับการปฏิบัติตนตามคุณธรรมโดยส่วนรวมและเป็นรายด้านของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยผู้บริหารในโรงเรียนขนาดเล็ก มีระดับการปฏิบัติมากกว่าผู้บริหารในโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ และผู้บริหารในโรงเรียนขนาดกลางมีระดับการปฏิบัติมากกว่าผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่

สมพร สอนสนาม (2543 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมของครู-อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด มีความมุ่งหมายเพื่อการศึกษาและเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมคุณธรรม – จริยธรรมของครู-อาจารย์ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน จำนวน 390 คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ผลของการวิจัย พบว่า

1. ข้าราชการครูโดยส่วนรวมและจำแนกสถานภาพตำแหน่งเห็นว่า ครู-อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด มีพฤติกรรมคุณธรรม-จริยธรรมโดยรวมและเป็นรายด้านทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก โดยมีรายชื่อที่มีความคิดเห็นด้วยในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยสูงสุด จำนวน 2 ข้อ ในแต่ละด้านตามลำดับดังนี้ การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยเหมาะสมกับโอกาสต่างๆ มีวินัยประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณของครู ตลอดจนรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง สั่งสอนอบรมนักเรียนด้วยความรักความเมตตาอย่างเท่าเทียมกัน ใช้เหตุผลและหลักธรรมประกอบการตัดสินใจเพื่อลงโทษนักเรียน สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้อื่นเป็นพลเมืองดี และการณรงค์ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักใช้สิทธิหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. ผู้บริหารและครูผู้สอนเห็นว่า ครู-อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด มีพฤติกรรมคุณธรรม-จริยธรรม โดยรวมและเป็นรายด้านทั้ง 3 ด้าน ไม่แตกต่างกัน

ธนพงศ์ มงคล (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของผู้ปกครอง เกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย แผนกประถม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของผู้ปกครองเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยแผนกประถม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 327 คน ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2543 ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อกิจกรรมต่างๆ ที่ทางโรงเรียนจัดมีผลต่อการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก และผู้ปกครองมีความต้องการให้จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กประพฤติตนเป็นคนดีอย่างสม่ำเสมอโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมและช่วยกันอบรมปลูกฝังทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน
2. ด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้อหรือส่งเสริมต่อการพัฒนาจริยธรรม ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่ทางโรงเรียนจัดไว้อยู่ในระดับมาก และผู้ปกครองมีความต้องการให้นักเรียนได้รับประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน โดยครูและนักเรียนร่วมมือกันในการจัดหาสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม
3. ด้านบุคลากร ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อคุณลักษณะของบุคลากรมีผลต่อการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก และผู้ปกครองมีความต้องการให้พัฒนาบุคลากรระบบการเรียนการสอนควบคู่กับคุณธรรมและครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ใช่อารมณ์กับเด็ก

ทวีณี ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของครูให้แก่ นักเรียน ระดับประถมศึกษา กลุ่มบูรพาสังกัด กรุงเทพมหานคร ประชากรที่ศึกษาคือ ครูในโรงเรียนประถมศึกษา กลุ่มบูรพา สังกัด กรุงเทพมหานคร จำนวน 2,318 คน ผลการวิจัย พบว่า

1. ครูประถมศึกษา กลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ นักเรียนอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านอิทธิพลของสื่อมวลชน ส่วนด้านการเรียนการสอน ด้านการประพฤติปฏิบัติของครู ด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนนักเรียน และด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ นักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง

2. ครูชายและครูหญิงมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านนักเรียน และด้านอิทธิพลของสื่อมวลชน ส่วนด้านอื่นๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ครูที่มีอายุต่างกันมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนนักเรียน ส่วนด้านอื่นๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ครูที่มีการศึกษากันมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน ส่วนด้านอื่นๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ .05

5. ครูที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

6. ครูที่มีประสบการณ์สอนต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนนักเรียน ส่วนด้านอื่นๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

7. ครูที่มีประเภทวิชาที่สอนต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน ส่วนด้านอื่นๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

8. ครูที่อยู่โรงเรียนขนาดต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

9. ครูที่สอนระดับชั้นต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

10. ครูที่เคยผ่านการอบรมและไม่เคยผ่านการอบรมการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

11. ครูที่เป็นครูประจำชั้นและไม่ได้เป็นครูประจำชั้น มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

นัยนา วงศ์โสภ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสันติธรรมวิทยาตาม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ผลการศึกษา พบว่า ก่อนดำเนินการพัฒนานักเรียนมักทิ้งขยะเกลื่อนกลาดทั้งในห้องเรียนและ

บริเวณต่าง ๆ ของโรงเรียน มักทำอาหารหกละแอะในช่วงรับประทานอาหารซึ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนยังขาดอุปนิสัยทางคุณธรรมจริยธรรมด้านความสะอาด ในส่วนของความรับผิดชอบพบว่า นักเรียนกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มักมาโรงเรียนสายและไม่ตรงเวลา รวมทั้งยังไม่ค่อยจัดเก็บอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ให้เป็นระเบียบหลังเลิกใช้ จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงได้ดำเนินการพัฒนาโดยจัดให้มีการประชุมชี้แจงเพื่อรับทราบสภาพปัญหา และสร้างความตระหนักร่วมกัน มีการปรึกษาหารือและประสานขอความร่วมมือไปยังกลุ่มครูผู้เกี่ยวข้อง และได้กำหนดวิธีการพัฒนาที่สนใจร่วมกัน ได้แก่ การนำเอาหลักสูตรการพัฒนาลักษณะนิสัยตามแนวทางการศึกษาแบบบาหลี ซึ่งใช้ได้ผลดีกับนักเรียนระดับปฐมวัย โดยนำหลักสูตรดังกล่าวมาปรับปรุงพัฒนาแล้วนำมาประยุกต์ใช้กับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยก่อนดำเนินการพัฒนาได้จัดให้มีการประชุมวางแผนปฏิบัติการจัดการอบรมครูผู้ร่วมศึกษา รวมถึงจัดให้มีการสังเกตติดตามผลและจัดประชุมสะท้อนผลเพื่อเรียนรู้ข้อดี และข้อด้อยของการดำเนินการพัฒนาเพื่อปรับแผนและกลยุทธ์ในการพัฒนา ทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาแบบบาหลี และการวิจัยเชิงปฏิบัติการมากขึ้น โดยสามารถนำแผนการเรียนรู้ และกิจกรรมเสริมประสบการณ์ที่ร่วมกันพัฒนาขึ้นไปปฏิบัติกับนักเรียน ครูมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ รวมถึงข้อเสนอแนะซึ่งนำไปสู่การค้นพบกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาร่วมกันมากขึ้น

นักเรียนกลุ่มเป้าหมาย มีคุณธรรมจริยธรรมด้านความสะอาดสูงขึ้น กล่าวคือ ภายหลังจากนักเรียนได้รับการพัฒนาตามแผนการเรียนรู้ และกิจกรรมเสริมประสบการณ์ ซึ่งจัดให้มีการฝึกทักษะในภาคปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเกิดการเรียนรู้ และกิจกรรมเสริมประสบการณ์ ซึ่งจัดให้มีการฝึกทักษะในภาคปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเกิดการเรียนรู้ และกลายเป็นอุปนิสัย สามารถสังเกตเห็นได้ว่า นักเรียนได้ร่วมกันทำความสะอาดทั้งภายในห้องเรียนและตามบริเวณต่าง ๆ ของโรงเรียนในส่วนของคุณธรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบในการจัดเก็บสิ่งของและอุปกรณ์เครื่องใช้เข้าที่ หลังเลิกใช้งานแล้ว มีจำนวนสูงขึ้น

4.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

แวร์ซอร์ (Warshow. 1978 : 1450 – A ; อ้างอิงมาจาก พิระพงศ์ เจริญพันธุ์วงศ์ : 54 - 55) ได้ทำการวิจัยเรื่อง เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กเกรด 4 และ 6 ในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมต่างกัน กลุ่มตัวอย่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง 96 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบิร์ก ผลการวิจัยพบว่า เพศและระดับชั้นไม่มีอิทธิพลต่อการใช้เหตุผล เชิงจริยธรรมของเด็กอย่างมีนัยสำคัญแต่องค์ประกอบที่น่าสนใจคือกลุ่มเพื่อน และอิทธิพลของโรงเรียนอาจส่งเสริมให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นได้

แบร์ (Bear. 1979 : 4916 – A อ้างอิงมาจาก พีระพงศ์ เจริญพันธุ์วงศ์ : 53) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ของการใช้เหตุผลจริยธรรมที่มีต่อปัญหาด้านความประพฤติ และสติปัญญาในกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 6 จำนวน 60 คน ในเมืองไอโอวา เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์กและแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ของสแตนดี ฟอร์ด ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความประพฤติลดลง และวุฒิภาวะทางจริยธรรมเพิ่มขึ้นกับเด็กที่มีเขาว่าปัญญาจะมีความก้าวหน้าทางจริยธรรม

ดี โคสตา (De Costa. 1979 : 6141 – A ; อ้างอิงมาจาก พีระพงศ์ เจริญพันธุ์วงศ์ : 53) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พัฒนาการของความคิดเห็นทางจริยธรรมของเด็กเล็ก จำนวน 58 คน อายุ 7 – 9 ปี ผลการวิจัยพบว่า อายุเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการคิดทางจริยธรรมของเด็กเล็ก ดี โคสตา สนับสนุนทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรมที่ยึดพัฒนาการทางสมองความคิดว่าเด็กที่มีพัฒนาการสมอง ในขั้นที่สูงกว่าจะคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นสูงกว่า

วินเซนต์ ชุกวูตา โอซากวี (Vincent Chukwuka Osakwe. 1981 : 2056 A–2057 A ; อ้างอิงมาจาก รองศาสตราจารย์พิมพ์พรรณ เพทสุเมธานนท์. 2542 : 19) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้รูปแบบพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (สำหรับครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในไนจีเรีย) การวิจัยครั้งนี้ต้องการเสนอพัฒนาการของหลักสูตร การสอนของครูโดยมีแบบอย่างพัฒนาการของโคลเบอร์ก ซึ่งกล่าวว่า พัฒนาการทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นทีละขั้น ในโครงสร้างทั้ง 6 เป็นลำดับ อันเป็นผลจากการปฏิบัติกิจวัตรสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทุกคนจะต้องผ่านขั้นตอน โดยไม่มีใครกระโดดข้ามขั้นแต่ก้าวช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การแก้ปัญหาทางสังคมอย่างสม่ำเสมอ เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะเปลี่ยนจริยธรรมขั้นหนึ่งไปยังอีกขั้นหนึ่ง ในการนี้อาจช่วยได้โดยการชี้แจงอภิปราย ซึ่งต้องมีการนำเรื่องที่จะช่วยในการพัฒนาของโคลเบอร์กนำไปสู่สถานการณ์ที่ขัดแย้ง สถานการณ์เช่นนี้ครูในฐานะผู้นำต้องรู้ทักษะการชี้แจง

จอห์น เอ็ดวาร์ด โรมิโอ (John Edward Romeo. 1987 : 2595–A) ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาความรู้จริยธรรม จากคะแนนแบบทดสอบพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจการสอนการพัฒนาความรู้จริยธรรมจากคะแนนแบบทดสอบการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 201 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ใช้วิธีการพัฒนาจริยธรรมจากการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมโคลเบอร์ก (Kohlberg) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่า t-test และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (The Pearson Product Moment Correlation

Technique) ผลการวิจัยพบว่า คะแนนการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง 2 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อทดสอบค่า t -test พบว่าคะแนนการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง 2 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกัน องค์ประกอบภูมิหลังของประชากรด้านเพศ อายุ ชั้นเรียน คะแนนสะสม การศึกษาของบิดามารดา และจำนวนปีการศึกษาในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างมีนัยสำคัญ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับเยาวชนส่วนมากทำได้โดยการสอดแทรกในรายวิชาต่าง ๆ ทุกครั้งที่จัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังมีการสอดแทรกในทุกกิจกรรมที่สถานศึกษาได้จัดให้นักเรียน เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมเดินแถวกลับบ้าน กิจกรรมไหว้ครู กิจกรรมกีฬา เป็นต้น ส่วนการส่งเสริมโดยตรงนั้นก็มิใช่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย สำหรับหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2523 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533) และในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นเรื่องของจริยธรรมโดยตรงตามหลักสูตรกำหนด แต่การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนนั้นไม่ว่าจะดำเนินไปด้วยดี บางครั้งอาจพบ ปัญหาหลายประการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ของนักเรียนมีความแตกต่างกัน ซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลานาน จึงส่งผลโดยตรงกับคุณธรรมจริยธรรม ที่มีอยู่ในตัวนักเรียนบางคนมีพฤติกรรมก้าวร้าว บางคนมีพฤติกรรมลักขโมย บางคนมีพฤติกรรม รังแกคนอื่น เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ย่อมเป็นแรงกระตุ้นให้สถานศึกษาต้องหาทางแก้ไข และนำผลการวิจัยไปเป็นข้อสนเทศในการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมใน สถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป